

MYKOLAS PRONCKUS

GYVENIMO PRASMĖS BEIEŠKANT

MYKOLAS PRONCKUS

GYVENIMO PRASMĖS BEIEŠKANT

Memuarai, atsiminimai, intelektualinis palikimas

Vilnius, 2016

© Mykolas Pronckus, 2016
© Giedrė Pronckutė-Kvieskienė, 2016

Turinys

Pratarmė	7
Gyvenimo aprašymas (oficiali versija)	8
I. Mano istorija	16
1.1. Seneliai	16
1.2. Tėvai	19
1.3. Selvestrai	25
1.4. Rietavas (iki 1941)	30
1.5. Tūbinės (1944–1947)	32
1.6. Laukuva (1946–1947)	36
1.7. Linkuva (1947–1950)	37
1.8. Klaipėda	38
1.9. Varniai (1954–1955)	40
1.10. Kariuomenė (1955–1957)	45
1.11. Plungė	47
1.12. Plungė (1962–1974)	55
1.13. Plungė 1975–1989	57
1.14. Plungė 1990–1991 metai	62
1.15. Plungė–Vilnius (1992–1996 m.m.)	64
1.16. Plungė–Vilnius (1997–2004)	70
1.17. Plungė nuo 2005 metų	75
II. Įžvalgos	82
2.1. Dabartinis ir tarybinis laikotarpis.	82
2.2. Pinigai	83
2.3. Tikėjimas ar žinojimas	84
Post Scriptum: Vaikų ir anūkų žodis	87
Giedrė liudija	87
Mindaugo žodis	89
Mažiausio sūnaus žodis apie Tėvą	89

Pratarmė

Šiuos prisiminimus skatinau rašyti savo tėtį Pronckų Mykolą, siekdama susisteminti atsiminimus apie šeimos gyvenimą. Tuo pačiu tikėjaisi, kad mūsų pavyzdys paskatins kuo daugiau apie savo artimus žmones rašyti patiems ir skatinti tai daryti kitus. Mūsų šeimų istorijos: tai ne tik mūsų giminės turtas, bet ir miestelių, regionų ir mūsų tėvynės kasdienės istorijos dalis. Šios istorijos: tai autentiški mūsų laikmečio liudijimai, ne visada pavaldūs oficialiajai politikai ar vadovėliuose užfiksuotoms tiesoms.

Esu dėkinga Tėčiui, kad jis prisiėmė šį įpareigojimą ir garbingai kaip ir visus įsipareigojimus prisiimtus gyvenime: per metus laiko įvykdė. Jums pristatome pirmąją šios tėčio gyvenimo istorijos redakciją, kuri tikiuosi dar bus pildoma, pasitelkiant archyvinis duomenis, asmeninius laiškus, artimųjų parašytas eiles ir šeimynykščių gyvenimų istorijų intarpus.

Tikiuosi, kad antroji knygos redakcija bus dar imlesnė ne tik istoriniams faktams, bet ir šmaikštesnė, praturtinta asmeninėms istorijoms, nuotykiams, meilės laiškais ir giminių, kitų artimųjų, kaimynų platesniam gyvenimo istorijų pristatymui. Šioje knygoje pristatome mano tėčio, Mykolo Pronckaus, tikro žemaičio, patyrusio politiko ir žemės ūkio profesionalo gyvenimo istoriją, kuri pateikiama jo akimis. Autentiška istorija papildyta tik tam tikrais patikslinimais apie vietas, kuriose gyveno tėtis bei pabaigoje šios istorijos trumpais vaikų komentarais.

Gyventi reikia taip, kad priprastum prie mirties, sakė Astrida Lingred ir užbaigė visai nerimtai – šūksniu: Aš taip manau – tra lia lia...¹ To paties linkiu ir savo tėčiui: jau užauginti vaikai, atlikti didieji darbai, todėl linkiu nenusileisti tvirtosioms giminės moterims: savo mylimai Babūnei Rozalijai Budginaitei - Pronckienei (1870-1971) ir Tamstai Mokytojai, Tetai Elenai Pronckutei - Norkienei (1916), sulaukti šimto metų ir daugiau..., o laukiant šimtmečio ir išėjimo į Anapilį, džiaugtis gyvenimu, tuo kas atlikta, o svarbiausia: gyventi linksmai. Vaikai, anūkai ir proanūkiai myli ir gerbia Tave, tėti, džiaukis tuo. Ilgiausių metų: tra lia lia! ...

Dukra Giedrė

¹ Astrid Lindgren: garbinga dama, gyvenusi ir rašiusi ne itin rimtai. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/laima/straipsnis/laimos-veidai/astrid-lindgren-garbinga-dama-gyvenusi-ir-rasiusi-ne-itin-rimtai-846-585221>

Gyvenimo aprašymas (oficiali versija)

Pronckus Mykolas² gimė 1936 m. kovo 24 d. Plungės rajono Rietavo³ miestelyje tarnautojų šeimoje. Tėvas žuvo 1941 metais, pirmąją karo dieną – birželio 22–ąją. 1946–1947 metais mokėsi Šilalės rajono Laukuvos vidurinėje mokykloje, 1947–1950 metais Pakruojo rajono Linkuvos vidurinėje mokykloje. 1950 m. įstojo į Klaipėdos žemės ūkio technikumą (dabar – Klaipėdos aukštesnioji žemės ūkio mokykla), kurią baigė 1954 m. ir įgijo agronomo specialybę. 1955 m. įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją (dabar – Lietuvos žemės ūkio universitetas), kurią 1965 m. baigė ir įgijo mokslinio agronomo specialybę. 1977–1980 m. studijavo Lietuvos žemdirbystės moksliniame tyrimų instituto aspirantūroje. 1982 m. apgynė žemės ūkio mokslų kandidatą (dabar – agrarinių mokslų daktaro) disertaciją „Lucernos įkurdinimo galimybės velėniniuose jauriniuose, rūgščiuose Lietuvos vakarų zonos dirvožemiuose“. 1954–1955 m. dirbo Varnių rajono Karolio Poželos kolūkyje agronomu. 1955–1957 m. tarnavo tarybinėje armijoje. 1957–1958 m. dirbo Plungės mašinų - traktorių stotyje agrochemiku, 1958–1961 m. – Lietuvos komunistinio jaunimo sąjungos (komjaunimo) Plungės rajono komitete antruoju sekretoriumi, 1961–1962 m. – Plungės rajono valstybinėje supirkimo inspekcijoje vyriausiu inspektoriumi, 1962–1974 metais – Plungės teritorinėje gamybinėje žemės ūkio valdyboje vyriausiuoju agronomu, 1974–1989 m. – Plungės rajono žemės ūkio valdyboje viršininko pavaduotoju, viršininku, Agropramoninio susivienijimo viršininku. 1992–1996 m. – VI Seimo narys, išrinktas Plungės rinkimų apygardoje Nr. 35. Kandidatu į Seimą 1992 m. iškėlė Lietuvos demokratinę darbo partiją. Seime buvo Agrarinio komiteto pirmininkas. 1996–2004 metais – VII ir VIII Lietuvos Respublikos Seimo narys. Seimo nariu buvo išrinktas pagal Lietuvos demokratinės darbo partijos sąrašą. Seime dirbo Kaimo reikalų komitete. 1990–1993 metais – Plungės rajono savivaldybės tarybos narys. Tarptautinės informacijos akademijos narys korespondentas. Lietuvos žemdirbių sąjungos prezidiumo narys,

² Mykolas Pronckus. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Mykolas_Pronckus
www.delfi.lt/temos/mykolas-pronckus/;

www3.lrs.lt/.../w3_lrs.seimo_narys-p_asm_id=71&p_int_tv_id=784&p_kalb_id=1&p_kade_id=4.htm

³ Rietavas rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą minimas 1253 m. 1525 m. dokumentuose Rietavas oficialiai paminėtas kaip miestas. 1763 m. Rietavo seniūniją perima Trakų kaštelionas Tadas Pranciškus Oginskis, kuris ją gauna kaip kraitį, vedęs mirusio Rietavo seniūno Kristoforo Tiškevičiaus našlę. Ketverių metų Seimas 1792 m. suteikė Rietavui magdeburgines teises ir herbą, kuriame buvo pavaizduotas bėgantis liūtas su kalaviju dantyse (už tautą, karalių, laisvę). 1833 m. mirus M. K. Oginskiui, Rietavo valdą paveldėjo jo sūnus Irenėjus Oginskis, kuris įkūrė pagrindinę rezidenciją ir ėmė vykdyti plataus masto ūkinį, socialinį, urbanistinį ir architektūrinį pertvarkymą.

Agronomų seklyčios narys. 1961–1989 m. buvo TSKP narys. LKP atsiskyrimo nuo TSKP šalininkas. 1989 m. – Lietuvos komunistų partijos Plungės rajono komiteto pirmasis sekretorius. Nuo 1991 m. buvo Lietuvos demokratinės darbo partijos narys. Ėjo šios partijos Plungės rajono tarybos pirminko pareigas. Nuo 2001 m. – Lietuvos socialdemokratų partijos Tarybos narys. 1999–2004 metais publikavo mokslinius ir publicistinius straipsnius. Skaitė paskaitas: „Žemės ūkio verslo perspektyvos Lietuvoje“, „Lietuvos ūkininkas ir Europos Sąjunga“ Lietuvos mokslų akademijoje, Lietuvos žemės ūkio universitete, Žemės ūkio ministerijoje, Agrarinės ekonomikos institute. Angažuojasi kaimo reikalų, socialinės ekonomikos, finansų srityse. Domisi žurnalistika. Pomėgiai – gamta, darbas sode, grybavimas, knygos, kelionės, šachmatai (I atskyris). Moka rusų kalbą. 1996 m. paskirta valstybinė pensija.

Su pirma žmona Danute Karpavičiute-Pronckiene – mokytoja ir kultūros darbuotoja (1929–1966) santuokoje pragyveno nuo 1955 iki 1966 metų. Dukra Giedrė Pronkutė - Kvieskienė⁴ (gim. 1956) – profesorė, daktarė, dirba Lietuvos edukologijos universiteto Socialinės edukologijos universiteto Socialinės edukacijos fakultete ir su vyru Vytautu Kvieska⁵ (gim. 1955), užaugino dvi dukteris Eglę (gim. 1981) ir Emiliją (gim. 1991).

Eglė Kvieskaitė-Celešienė⁶ (1981), yra docentė, socialinių mokslų daktarė, dirba Lietuvos edukologijos universiteto Socialinio darbo ir sociologijos katedroje ir su vyru Kęstučiu Celiešiumi⁷ augina sūnų Vytautą (2012).

⁴ Giedrė Kvieskienė. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Giedr%C4%97_Kvieskien%C4%97

⁵ Vytautas Kvieska. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/vytautas.kvieska>

⁶ Eglė Celešienė. Prieiga per internetą: <http://sncr.org/fellow-details/196#VjRnU8uhdjo>

⁷ Kęstutis Celiešius. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/zyme/kestutis-celiesius>

Iš kairės į dešinę: Eglė Kvieskaitė, Giedrė Kvieskienė, Vytautas Kvieska, Emilija Kvieskaitė, 2004 m.

Eglė Kvieskaitė su šeima 2014 m. vasarą

Pirmoji anūkė: Eglė Kvieskaitė-Celešienė, 2015

Pirmasis proanūkis: Vytautas Celiešius, 2015

Anūkė Emilija Kvieskaitė (1991) yra individualios įmonės „Maisto mėgėjai“⁸ steigėja.

Anūkė Emilija Kvieskaitė, 2014 m.

Su žmona Vida Pronckiene – kultūros darbuotoja (1944–2009) užaugino du sūnus: Mindaugą ir Mykolą.

Sūnus Mindaugas Pronckus (I vieta)

⁸ Maisto mėgėjai. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/maistomegejai>

Sūnus Mindaugas dirbo Muitinės departamento prie Finansų ministerijos Klaipėdos teritorinėje muitinėje, dabar – Jungtinės karalystės viešbučio vadybininkas Londone.

Su žmona Marina susilaukė dviejų sūnų: Manto ir Mykolo.

Anūkas Mantas Pronckus

Anūkas, Mykolas Pronckus

Sūnus Mindaugas Pronckus⁹ yra daugkartinis įvairių tarptautinių dziudo varžybų prizininkas ir čempionas.

Sūnus Mykolas Pronckus¹⁰ dirba Plungės gaisrinėje, kartu su žmona Jolita augina dvi dukras.

Anūkė Greta¹¹

Anūkė Austėja¹²

⁹ <https://www.facebook.com/juste1936?fref=ts>

¹⁰ <http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Susipazinkim!/Priesgaisrines-gelbejimo-tarnybos-virsininku-paskirtas-M.-Pronckus>

¹¹ <https://www.facebook.com/greta.pronckute?fref=ts>

¹² <https://www.facebook.com/austeja.pronckute?fref=ts>

Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento direktoriaus įsakymu tarnybos majoras, dabar papulkininkis Mykolas Pronckus 2011 metais buvo paskirtas Telšių apskrities priešgaisrinės gelbėjimo valdybos Plungės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos viršininku. Mykolas Pronckus (1974), tikras plungiškis. Kopdamas karjeros laiptais, mokėsi ir įgijo visiškai nesusijusias profesijas: gaisrininkams vadovaujantis diplomuotas istorijos mokytojas turi ir mechaniko, ir barmeno darbo patirties.

Jo mokslai prasidėjo Plungės 4-ojoje (dabar – Senamiesčio) vidurinėje mokykloje. Baigęs devynias klases, įstojo į Plungės profesinę mokyklą (dabar – Technologijų ir verslo mokyklą) ir įgijo mechaniko specialybę. Pusmetį atlikęs praktiką Vokietijoje, žemės ūkio srityje, grįžo į gimtąjį miestą. Kurį laiką padirbėjęs barmenu, įstojo į Vilniaus pedagoginį universitetą, Istorijos fakultetą. Studijuodamas neakivaizdžiai, įsidarbino Plungės priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje laisvai samdomu dispečeriu. Kartu spėjo pasimokyti ir Ugniagesių gelbėtojų mokykloje – po mėnesio mokslų tapo kvalifikuotu gaisrininku, tad dispečerio darbą pakeitė į ugniagesio.¹³

Sūnus Mykolas Pronckus

¹³ <http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Susipazinkim!/Priesgaisrines-gelbejimo-tarnybos-virsininku-paskirtas-M.-Pronckus>

I. Mano istorija

1.1. Seneliai

Senelis iš tėvo pusės: Pronckus Mykolas gimė 1860 ir mirė 1942 metais. Jo mama močiutė: Budginaitė Rozalija gimė 1870 ir mirė 1970 metais. Jos tėvas, mano prosenelis Fortūnatas Budginas¹⁴. Abu palaidoti Laukuvos kapinėse. Seneliai gyveno Selvestrų kaime, Laukuvos valsčiuje. Seneliai valdė 19,0 ha žemės sklypą iš kurio 5,06 priklausė močiutei, 14 seneliui. Seneliui tai buvo antroji santuoka. Iš pirmosios santuokos jis turėjo sūnų Juozapą, o iš antrosios sūnų Mykolą (mano tėvas), Albiną, Domininką, Bronių, Vincą ir dukteris Emiliją, Eleną ir Stanislavą. Visi mano senelių iš tėvo pusės vaikai išskyrus Eleną (gim. 1916), jau mirę.

¹⁴ Budginas Fortunatas 400, 401, 517; Budginaitė (Pronckienė) Rozalija 401. Laukuva I dalis. 48 aut., 66 str., 924 p., 1000 egz., 2005 m., 14-oji serijos knyga

Senelių Budginaitės Rozalijos ir Pronckaus Mykolo vestuvinė nuotrauka, antroje eilėje liudininkai: Babūnės brolis Budginas Leonas ir senelio sūnus iš pirmos santuokos: Pronckus Juozapas

Seneliai ir proseneliai buvo šviesūs žmonės. Tėčio mama (visų vadinama Babūne) Rozalija Budginaitė - Pronckienė ir jos tėvas buvo daraktoriai, skleidę lietuvišką žodį. Babūnė, pasakodama apie savo tėvo Fortūnato Budgino mokytojavimą 1875–1888 m., savo pagalbą ir savarankišką mokytojavimą 1888–1890 m., pasakodavo, kad smagiausia, mokant būrį ugdytinių (jų susirinkdavo 20–27) buvo tai, kad buvo galima apgauti cenzorius¹⁵ ir dirbti laisvai, todėl visus vienijo pažinimo džiaugsmas ir mokslo žinių troškimas¹⁶.

Senelis buvo išvažiavęs uždarbiauti į Ameriką. Mokyčiausias iš visų vaikų buvo Albinas. Jis buvo įgijęs teisininko išsilavinimą. 1940 metais buvo ištremtas į Sibirą ir iš ten negrįžo. Ištremta į Sibirą kartu su savo sūnumis Rimantu ir Kąstyčiu buvo ir teta Elena, grįžo apie 1956 metus ir kurį laiką apsistojo pas muss u Dana Varniuose. Vincas karo metu emigravo į Australi-

¹⁵ Genovaitė Vilčinskienė (Verbliūgevičiūtė). Daraktornė Laukuvos parapijos Selvestrų kaimo mokykla, Iš autorės diplominio darbo: Šilalės rajono Poežerės aštuonmetės mokyklos istorija. Laukuva.- Vilnius, 2009, p. 400.

¹⁶ Giedrė Kvieskienė. Ugdymo paradoksai : tarp reformos ir krizės. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169795962/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

ją, ten gyveno ir mirė. Seneliai Anūkų susilaukė iš keturių vaikų: iš Mykolo: Mykolo ir Aušrelės, Iš Domininko: Vyganto ir Remigijaus, iš Broniaus: Nijolės, Irenos ir Romo, iš Elenos: Rimanto ir Kastyčio.

Iš motinos pusės:

Senelių Radžiaus Juozo ir Šaulevičiūtės Barboros gimimo ir mirties (subadė jautis) datų ieškome Lietuvos istorijos archyvuose. Radžiai buvo žemdirbiai, dvarininkai, valdė 60 ha žemės. Seneliai gyveno Tūbinių kaime¹⁷, Šilalės valsčiuje, turėjo sūnus Petrą, Stanislovą, Apolinarą, dukteris: Jadvygą, Vladą, Albina, Eleną (mano motina). Daugiausia mokslų buvo ragavęs Apolinaras (jis buvo leidžiamas į kunigus, bet kunigų seminariją metė), o taip pat Elena ir Albina. Šie visi trys vaikai dirbo mokytojais. Petras ir Stanislovas dirbo ūkyje ir šeimų nesukūrė. Nesukūrė šeimų ir Vlada bei Albina. Pastaroji jauna mirė. Jadvyga ištekėjo, tačiau po kurio laiko išsiskyrė. Ji augino dukterį, Ireną, kuri mirė jauna. Petras, Stanislovas, Jadvyga ir Vlada buvo ištremti į Sibirą. Petras ir Stanislovas ten ir mirė. Mama mokytojavo ir pagal išgales rėmė savo brolių Apolinarą, kuriam nutraukus kunigystės studijas, tėvai jo neberėmė.

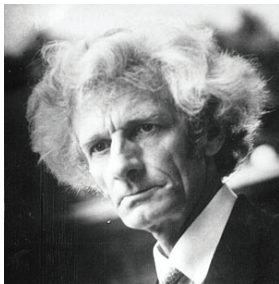

Mama (23 m.) prie savo pirmosios darbo vietos: Zdoniškių pradinės mokyklos
1926 m. lapkričio mėn. 19 d. fotografas Baltrušaitis¹⁸.

¹⁷ Tūbinės pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose minimos 1561 metų Jurbarko valsčiaus inventoriuje, o 1562 – Šiauduvos valsčiaus inventoriuje. Rugsėjo 14 dieną būdavo rengiama mugė. XIX a. pradžioje minimas Tūbinių dvaras. 1923 metais kaime buvo 262 gyventojai. 1937 m. įkurta parapija.

¹⁸ Mamos ranka darytas užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „Zdaniškių prad.mokykla, Varnių valsčiuje, Telšių apskrityje. Įsteigta 1926 m. vasario mėn. 15 d. Šioj mokykloj pradėjau mokytojauti nuo jos įsteigimo, po patirto didelio smūgio savo gyvenime. Daug vargo ir triūso pridėjau, pakol nors kiek padabinau ją, bet ir dabar dar

Anūkai: iš Apolinaro:

Egidijus¹⁹ Radžius (gimė 1929 metų rugpjūčio 20 dieną Tubinių kaime, Šilalės rajone, mirė 2000 metų gegužės 23 dieną Kretingoje). ir Arūnas, Danutė, iš Elenos: aš ir Aušrelė.

1.2. Tėvai

Tėvas Pronckus Mykolas, Mykolo, gimė 1904 vasario 19 dieną Selvestrų kaime, Laukuvos valsčiuje.

Tėvas žuvo, eidamas 37-tus metus, einant vokiečių frontui: buvo nušautas 1941 m. birželio 22 d. Palaidotas Rietavo kapinėse. Tėvas vadovavo Rietavo vartotojų kooperatyvui, taip pat buvo nusipirkęs Bilionių kaime 27,5 ha dydžio ūkį.

Mano tėvas (kairėje) su draugais, vilki Lietuvos kariuomenės uniformas

nenustoju darbavusi ir visas savo sielos ir kūno jėgas pilu į šitą, anoj pusėj, bakūžėlią...Nufotografuota: 1926 m. lapkričio mėn. 19 d. Fotografo Baltrušaičio. Mokytoja E.Radžiūtė.

¹⁹ Egidijus Ražius. Prieiga per internetą: <http://www.kretvb.lt/lt/titulinis/44-kretingos-personaliju-zinynas/741-kpz-radzius-egidijus>

Režisierius Egidijus Radžius per 30 metų Kretingoje pastatė 50 spektaklių. Režisierius mirė 2000-aisiais. Po metų Kretingos kultūros namų dramos kolektyvui buvo suteiktas E.Radžiaus vardas.

Bestimmungen.

1. Der Paß ist stets mitzunehmen. Wer ohne Paß angetroffen wird, oder wer einen für ihn nicht bestimmten oder einen falschen oder verfallenen oder sonst ungültigen Paß bei sich führt, wird mit Zuchthaus bis zu 10 Jahren oder bei Annahme mildernder Umstände mit Gefängnis bis zu 5 Jahren bestraft.
2. Verlust des Passes ist innerhalb 24 Stunden der Ausgabestelle anzuzeigen.
Wer den Verlust eines Passes nicht innerhalb 24 Stunden nach Kenntnis der Ausgabestelle anzeigt, wird mit Gefängnis bis zu 5 Jahren, bei mildernden Umständen mit Geldstrafe bis 6000 Mark bestraft.
3. Im Falle des Todes ist der Paß an die Ausgabestelle nach Ablauf von 3 Tagen zurückzugeben.

Nuostatai.

1. Paso reikia turėti visuomet su savimi. Kas bus rastas be paso, arba kas turėtų su savimi ne jam išrašytą, netikrą, padirbtą arba siaip netinkantį pasą, bus baudžiamas katonga iki 10 metų, arba, palengvinamoms aplinkybėms esant, kalėjimu iki 5 metų.
2. Pametus pasą, reikia jį atpažinti per 24 valandas įstaigai, išdavusiai rastą.
Kas, apie savo paso pametimą sužinojęs, nepranešų per 24 valandas įstaigai, išdavusiai rastą, bus baudžiamas kalėjimu iki 5 metų, esant gi palengvinamoms aplinkybėms, pinigais ligi 6000 markių.
3. Pasimirus savo savininkui, pasas turi būti sugrąžintas išdavusiai įstaigai, 3 dienoms pralinkus.

Deutsche Verwaltung im Gebiet des Oberbefehlshabers Ost.

Vokiečių valdžia srityje vyriausiojo vado
rytuse.

Verwaltungsgebiet Litauen.

1. Kreis:

Apskritis

2. Paß Nr.

Paso Nr.

3. Wohnort:

Gyvenamoji vieta

Wohnstätte:

Gatvė ir tt.

4. Vor- u. Zuname:

Vardas ir pavardė

5. Geburtsdatum:

Gimimo data

bzw. ungefähres Alter:

arba amžius (maždaug)

6. Geburtsort:

Gimimo vieta

Gemeinde:

Kaimas arba dvaras

Kreis:

Apskritis

7. Beruf:

Užsiėmimas

8. Religion:

Tikytba

Personalbeschreibung.

Asmens aprašymas.

1. Größe:

m. cm.

Aukštis

2. Auffällige Narben, Warzen, Leberflecke, Muttermale, Hautpilze, Tätowierungen und Angabe ihrer Lage:

Lymos dėmės, karpos, pėtinės, įgimtos ženklos, odos išaugos, piešiniai ir jų vietų nurodymas.

3. Abdruck des rechten Zeigefingers.

Dešiniojo smiliaus piršto atspaudas.

Mano tėvo pasas. Jam 100 metų. Įdomu (tai įrašyta pase), kad pasą tuo metu turėjo įgyti kiekvienas, sulaukęs 12 metų asmuo. Neturintys paso gali būti baudžiami 10 metų katargos, palengvintomis aplinkybėmis: 5 metus

Motina: Radžiūtė Elena, Juozo, gimė 1903 m. rugsėjo 24 d. Tūbinių kaime, Šilalės valsčiuje. Palaidota Laukuvoje. Motina buvo baigusi Telšių mokytojų seminariją ir mokytojavo įvairiose Žemaitijos mokyklose. Ilgiausiai dirbo Rietave.

Mama Radžiūtė Elena centre, kartu su savo mokiniais prie Selvestrų pradinės mokyklos 1929 metais. Paskutinėje eilėje pirma iš kairės: teta Emilija Pronkutė-Mickienė

Prieš mirtį mokytojavo Laukuvos gimnazijoje. Mirė, eidama keturiasdešimt trečius metus 1946 metais, gruodžio 15 dieną nuo pleurito. Palaidota Laukuvoje, giminių Varnagių kape.

Mama Elena Radžiūtė. 1929 m. rugsėjo 12 d., Telšiai, foto salonas Sabsei, Kęstučio gatvė,
tėtis Pronckus Mykolas, 1914 m.

Tėvai susituokė 1933 metų gruodžio 25 dieną Tūbinių bažnyčioje. Iš jų santuokos gimiau aš, Mykolas 1936 kovo 24 dieną,

Aš 1938 m. Nuotrauka daryta Rietave.

1940 metais Rietave gimė duktė Aušrelė. Ji mirė 1946 metais, turėdama vos šešerius metus, sakoma, kad nuo smegenų uždegimo, t.y. nuo meningito. Palaidota Tūbinėse.

1.3. Selvestrai²⁰

Selvestrai mano vaikystės ir jaunystės išskirtinė šviesos oazė. Čia gyvenę žmonės iš tikro mane mylėjo ir pagal galimybes rėmė. Į Selvestrus mane visada traukė. Nebetekęs tėvų, dažniausiai vasaros atostogas leisdavau čia. Selvestruose, arčiau pažinau kaimo gyvenimą, jo buitį, kaimiečių charakterius. Gyvenimas kaime buvo kitoks negu mieste. Jis buvo tvirtesnis, kietesnis. Žmonių charakterius formavo ir grūdino gamta. Atėjus laikui reikėjo arti, sėti, imti derlių. Jokių iliuzijų būti negalėjo. Sugebėjai laiku ir gerai susitvarkyti: laimėjai. Nesugebėjai – smunki žemyn. Nuolatinis kaimo žmonių sąlytis su gamta, vertė blaiviai žiūrėti į gyvenimą, ugdė charakterio kietumą, ištvermę. Kaimas nemėgo plepių ir ištižėlių.

Kaimiečio charakterį formavo ir valdžios. Pastarosios beveik niekada nebuvo kaimiečio pusėje. Jos visais laikais įvesdavo įvairias taisykles bei apribojimus ir stengdavosi iš kaimiečio išsunkti kuo daugiau.

Gamtos įtaka ir įvairių valdžių veiksmai uždėjo antspaudą ir Selvestrų gyventojams. Dauguma jų buvo atkaklūs, darbštūs, nedalijo veltui pažadų, laikėsi žodžio, buvo teisingi, siekė „prasimušti“ gyvenime per mokslą ir darbštumą.

Įspūdžius iš Selvestrų galima sugrupuoti į vokiečių laikus“ (1942–1944 m.) ir pokario laikotarpį. Vokiečių laikais sodyboje dažnai būdavo nemažai žmonių. Iš mokslų ar mokyklos grįždavo teta Elena, pasirodydavo dėdė Domininkas, Bronius, kartais atsirasdavo ir dėdė Vincas. Nuolat gyveno teta Emilija, Babūnė ir jos įsūnis Juozapas. Apie 1943 metus Babūnė pradėjo statyti naują namą (medžiagos buvo supirktos ir suvežtos anksčiau), todėl pastoviai čia dirbo meistrai.

Aš turėjau laisvę ir savų užsiėmimų. Draugavau su vilkiniu šunimi, kurio vardas buvo Romba, taip pat su kumeliuku ir veršiukais. Jodavau su arkliais į ganyklą ir iš jos. Dirbau su grėbliu, šake, ypač vežant šieną ir javus. Ant senosios trobos viškų buvo daug senų žurnalų ir šiek tiek knygų. Godžiai skaičiau. Turėjau pasidaręs lanką, strėles, ietis. Šaudžiau į taikinį, medžiojau varles ir balandžius. Gamykloje iš eglisakių bvau pasistatęs palapinę. Ten žaizdavau indėnais, kūrendavau laužą, kepdavau kiaušiniene.

Visam ūkiui vadovavo Babūnė. Nors žemės ji turėjo dvigubai mažiau nei Radžiai, tačiau jos laukai ir gyvuliai buvo žymiai gražesni. Beveik visada ge-

²⁰ Elena Norkienė (Pronckutė). Selvestrų kaimas// Laukuva II dalis 14-oji serijos monografija, II dalis: 51 autorius, 71 straipsnis, 950 puslapių, 1000 egzempliorių. 2008 m. Elektroniniu formatu monografija išleista 2014 m. gruodžio 2 d.

rai atrodydavo javai. Augino netgi vasarinius kviečius (jiems reikia ypač derlingos žemės), augo vešlūs dobilai. Gražūs buvo arkliai.

Maitinosi Selvestruose geriau, nei Tūbinėse. Man kiekvieną rytą „Pečiurkoje“ palikdavo virtų kiaušinių, kuriuos valgydavau su juoda duona ir saldžia grietine. Dažnas patiekalas buvo įvairios košės, bulviniai ar miltiniai kleckai, blynai, raugintas pienas su bulvėmis, tiršta pieniška „zacirka“. Rytais eidavau grybauti. Grybus Babūnė labai skaniai sutaisydavo. Skanūs būdavo ir mano sumedžioti balandžiai. Juos iškepavo grietinės padaže. Išskirtinis įvykis būdavo duonos kepimas. Iš užmaišytos ir duonkubilyje išrūgusios ir išminkytos tešlos Babūnė ant ližės formuodavo kepalus ir šaudavo juos į įkaitintą krosnį. Man visada kepavo nedidelę „varnelę“. Nieko nebūdavo skaniau kaip dar šiltos, neseniai iš krosnies ištrauktos duonos riekė su pienu.

Po karo gyvenimas žymiai pablogėjo. Sodyba ištuštėjo. Joje begyveno tik Babūnė ir Emilija. Joms reikėjo nudurbti visus ūkinius darbus, retkarčiais samdant kaimynus. Spaudė „pyliavos“. Daug grūdų, sviesto ir kitos žemės ūkio produkcijos, „pyliavų“ pavidalu tekdavo atiduoti valstybei už tai beveik nieko negaunant. 1944–1950 metais pradėjo kurtis kolūkiai. Žmonės į juos stoti nenorėjo. Valdžia skleidė atitinkamą propagandą, o taip pat spaudė ekonomiškai. Tais laikais atsirado „išbuožinimo“ terminas. Jie reškė, kad nesutinkančius stoti į kolūkius, valdžia apdėdė keleriopai didesnėmis „pyliavomis“. Atkakliausiems tas „pyliavas“ nuolat didino. Nebuvo išeities. Žmonės rašė stojimo pareiškimus, atiduodami kolūkiams savo žemę, stambiuosius padargus, arklius, dalį karvių. Padavusi pareiškimą stojimui į kolūkį, Babūnė visą dieną išgulėjo, nepratardama nei žodžio ant suoliuko prie pečiaus.

Kaime buvo neramu. Tiek dienomis, tiek naktimis, dažnai pasirodydavo ginkluoti žmonės, atstovaujantys abiems pusėms. Atsigirsdavo, kad po nakties išžudytos ištisos šeimos. Vyko trėmimai į Sibirą. Sklido įvairiausi gandai, kad amerikoni ateis po Velykų, Kalėdų ir „puš“... Kolūkinė pradžia buvo labai sunki. Menki pasėliai, trūko pašarų, gyvuliai, pavasariui atėjus, nesikeldavo ar net krisdavo iš bado. Už darbą žmonės beveik nieko negaudavo. Klestėjo vagystės, girtuokliavimas. Teta Emilija kurį laiką melžė kolūkio karves, tačiau naudos iš to beveik neturėjo. Teko verstis iš „arų“, pievos, kuri kasmet buvo skiriama pasišienavimui ir ganyklos. Gerai, kad ganykla buvo pastovi, netoli nuo namų. Jos užteko karvei, veršiui ir kelioms avims. Emilija pradėjo auginti braškes, išmoko gaminti taip vadinamus „Olandiškus“ sūrius. Tą produkciją dažniausiai veždavo į Klaipėdos turgų. Per šienapjūtę žolei pjauti dažniausiai samdydavo vargingą žmogelį Servą. Jis gyveno vienas su keliais vaikais skurdžioje bakūžėje. Žmona atrodo buvo mirusi. Vaikai nuskurdę, nedavalgę, troba laužynas, grindys plūkto molio.

1951 ar 2-siais metais Emilija ištekdėjo už našlio Mickaus Stanislovo, kurio žemė ribojosi su Babūnės. Babūnė liko gyventi viena. Tiesa, ją dažnai lankydavo teta Emilija, taip pat kaimynė sena pana Uršulė. 1952 metų vasara perkūnija uždegė tvartus ir daržinę. Nuo tada Babūnė savo karvę per žiemą laikydavo pas Mickų. Maždaug tuo metu į savo naujojo namo galą Babūnė įleido gyventi Žilių šeimyną, kuri buvo grįžusi iš tremties. Ten ši šeimyna išgyveno keletą metų.

Po mamos mirties, šeštadieniais, o taip pat žiemos ir pavasario atostogų metu iš Laukuvos dažnai eidavau į Selvestrus. Atmintyje išliko tų žiemų dienos, vakarai, ir gyvenimas senojoje Babūnės trobelėje, Ji turėjo priemenę ir „pečiumi“ pertvertą virtuvę, kurioje buvo molio plūktos grindys. Kitapus pertvaros buvo nedidelis kambarėlis su medinėmis grindimis. Ten stovėjo Babūnės lova. Troba buvo nei sandari, nei šilta. Šaltesnėmis žiemos dienomis, viduje užšaldavo kibirai su vandeniu, o maži langeliai visada iš vidaus būdavo apšalę. Kadangi naujame name negyvenome, tai jis buvo nekūrenamas. Žiemos vakarais paprastai reikėdavo prisikaldyti balanų su kuriomis vakarais pasišviesdavome. Tuo metu taip pat atsirado lajinės lempelės, t. y. indelis pripiltas lajaus (avies taukai) ir į jį įdėtas „knatas“. Tokia lajinė lempa šviesdavo silpnai. Žibalinių lempų beveik nenaudodavo, nes trūko žibalo ir pinigų joms nusipirkti. Pavakaroję senojoje trobelėje aš su Emilija, pasiimdavome ant šilto pečiaus laikytas plytas ir įvynioję jas rankšluosčius, dėdavome į lovą. Taip patalai šiek tiek sušildavo. Į tokius pasivakarojimus kartais ateidavo kaimynė Uršulė. Juose būdavo pasakojamos įvairios „istorijos“. Viena iš tetos Emilijos istorijų – ji pasakodavo, kad prieš keletą metų, jai miegant prie trobelės esančioje kambarėlėje staiga nei iš šio nei iš to imdavo kilnotis didelės skrynios dangtis. Tai vyko ne vieną naktį. Galiausiai vieną naktį į kambarėlį atėjo Babūnė ir pašlakstė kambarą švęstu vandeniu. Po to „skrynčia nurimo“.

Nuo 1950 metų pradėjęs mokytis Klaipėdoje beveik ištisas vasaras leisdavau Selvestruose. Daug kur važinėčiau su dviračiu. Su kaimo vaikais dažnai važiuodavome į Lokystą (upelis) maudytis. Po melioracijos vietoje upelio liko tik griovys. Padėdavau šienauti (tai buvo vienas rimčiausių darbų) dirbau ir kitus ūkinius darbus. Kamaroje radau tėvo dviratį ir susiremontavęs ne vieną kartą su dviračiu važiauvau į Klaipėdą, taip pat į gamybinę praktiką Šilutėje (Šilutė-Klaipėda-Selvestrai). Beje, Žemaičių plentas, kuriuo dažnai važinėdavau, dar neturėjo asfalto ir buvo paprastas žvyrkelis.

Nors Babūnė ir Emilija lankė Bažnyčią ir kasdien meldavosi, tačiau, kiek suprantu, jos giliai tikinčios („davatkinės“) nebuvo. Pagrindinėms šventėms: Kalėdoms, Velykoms Babūnė ir Emilija kepdavo pyragus, dažydavo kiauši-

nius, virdavo kumpį, padarydavo giros. Alkoholio naudojo mažai. Į prisikėlimą per Velykas eidavo į Laukuvos bažnyčią (apie 4 km). Pora kartų ėjau ir aš.

1955 metų rudenį, prieš išeidamas į kariuomenę, atvažiavau pas Babūnę su žmona Danute. Nors Dana baiminosi važiuoti į Selvestrus, bet Babūnė ir Emilija mus gražiai ir nuoširdžiai priėmė. Po to tarp jų užsimezgė šilti santykiai. Mano išėjimo į armiją proga Babūnė iš kažkur ištraukė (sakė, kad buvo užkasusi kamarėlėje) kelis vyno butelius. Taip buvo atšvęstos mano palydotuvės. Grįžęs iš kariuomenės, kartu su Dana ir jau atsiradusia Giedre dažnai lankydavomės Selvestruose kaip namiškiai.

Šiltai kaip ir Danutę, Babūnė priėmė ir mano antrąją žmoną Vidą bei proanūkį Mindaugą. Babūnė niekada man nepriekaištavo, kad neėmiau šliūbo bažnyčioje.

Po mano grįžimo iš kariuomenės (1957 metais) Selvestruose dažnai lankydavausi, ypač vasaromis, šienapjūtės metu. Ten tuo metu kartais sutikdavome tetą Eleną, kuri jau buvo grįžusi iš tremties ir dirbo Poežerės mokykloje, dėdę Domininką su žmona Genute, sūnumis Remigijumi ir Vygantu, atvažiudavo Justinas Sinskas, mano pirmosios žmonos Danutės sesers Aldonos vyras su žmona ir dukra Asta. Vyrų šienaudavo.

Šienapjūtė Selvestruose pas Babūnę. 1967 m. Iš kairės į dešinę: Pronckus Mykolas (1936), Sinskas Justinas (1937–1997), Pronckienė-Budginaitė Rozalija (1870–1971), Pronckus Domininkas (1911–1991), Giedrė Pronckutė (1956)

Mirus Babūnei, pas tetą Emiliją šienapjūtė buvo pagrindinis mūsų šeimos rūpestis. Tam darbui kartais pasiimdavome atostogas. Su šiek tiek paaugintais vaikais Mindaugumi ir Mykolu, šieną veždavome su dviračio priekabomis, (patys jas traukdami) ir jį kraudami daržinėje.

Įsimintinas įvykis mums buvo elektros įvedimas. Atrodo tai įvyko šeštajame dešimtmetyje. Darbininkai, sustatė stulpus, pakabino ant jų laidus, juos troboje išvedžiojo ir staiga pradėjo šviesti elektros lemputės. Tuo metu tai buvo lyg koks stebuklas, kuris kaimo žmonėms nieko nekainavo.

Svarbus įvykis kaimo gyvenime buvo pensijų atsiradimas. Tiesa, tai buvo maži pinigai, tačiau jie buvo pastovūs ir suteikė tam tikras garantijas. Pensijas pradėjo gauti Babūnė ir Mickus.

Teta Elena (Elena Pronckutė-Norkienė), tetėnas Mickus, Danutė Karpavičiūtė Pronckienė, dėdė Domininkas Pronckus, Babūnė Rozalija Budginaitė-Pronckienė, Teta Emilija Pronckutė-Mickienė; 1963 metais senosios trobos ir tvarto griuvėsių fone, Selvestruose

Su metais Babūnės sveikata silpnėjo. Keletą paskutinių metų Babūnė žiemojo pas mus Plungėje, vėliau metais žiemą ir vasarą, ji gyveno pas Mickus. Paskutiniaisiais jos gyvenimo metais Babūnę Elena išsivežė į Poežerę. Ten Babūnė ir mirė 1971 metais, eidama 101 metus. Niekam nebegyvenant Babūnės sodyboje, pastaroji sumenko. Aplinkiniai vaikai išdaužė langus, išlaužė spyneles. Visiems sutikus, Tetos Elenos sūnus Kąstytis Norkus nusigriovė naująjį namą ir dar buvusią gerą medieną išsivežė. Ilgainiui iš buvusios Babūnės sodybos liko tik trobesių pamatai, prišiukšlintas šulinys ir kiemas su

keliais sulaukėjusiais vaismedžiais. Taip nunyko kažkada buvęs gražus ir gyvybingas gyvenimas Selvestruose.

1.4. Rietavas (iki 1941)

Kiek prisimenu, gyvenome pačiame Rietavo centre, mūriniame kooperatyvo pastate. Mūsų kambariai buvo antrame aukšte. Pirmajame veikė krautuvė. Tėvas vadovavo vartotojų kooperatyvui, mama mokytojavo. Pagal to meto sąlygas gyvenome pasiturinčiai, šeima bendruomenėje buvo gerbiama. Mus auginti padėjo ir mano teta Emilija Pronckutė-Mickienė. Tėvas iš atlyginimo sugebėjo nusipirkti 27, 5 ha ūkį Bilionių kaime. Jis taip pat dažnai talkindavo savo tėvų ūkyje Selvestrų kaime. Kiek atsimenu jo pastangų ir rūpesčio dėka Selvestruose buvo pastatytas naujas tvartas su prie šono esančiomis dviem daržinėmis.

Tėvas (trečias iš kairės), kartu su kooperatyvo nariais talkoje. 1939 m., Rietavas.

1940 metais gimė mano sesuo Aušrelė. Apie ją kokių nors ryškesių atsiminimų neišliko. Iš tų metų prisimenu, kai užėjo rusų kariuomenė ir per miesto centrą važiavo jų tankai. Po to žmonės kalbėdavo, kad Rietavo parke rusai vakarais rodo kiną.

Rietavo miesto aikštės vakarinė dalis turgaus dieną, 1928 m.

Mama Elena Radžiūtė: 1929 metais

1941 metų birželio mėn. pirmąją karo dieną, buvo gražus, saulėtas sekmadienio rytas. Mes su tėvu išėjome į esančias už miestelio ganyklas. Aukštai skrido lėktuvai. Tėvas sakė, kad ten skrenda vokiečiai ir kad šiose ganyklose reikėtų kasti slėptuvę. Atrodo tą pačią dieną, po pietų, prisikrovę į vežimą įvairios mantos išvažiavome į Venciškės kaimą (4 km nuo Rietavo), kad ten pralauktume praeinantį frontą. Tėvas tą pačią dieną grįžo į Rietavą, sakė, kad reikia saugoti kooperatyvo turtą. Po to jo daugiau nebemačiau.

Frontas ėjo labai greitai. Atrodo antra ar trečią dieną po mūsų išvažiavimo iš Rietavo, pasklido gandas, kad mano tėvas guli laukuose nušautas. Motina mus palikusi išėjo į Rietavą. Grįžo jau po laidotuvių. Kaip surado ir palaidojo tėvą mes su seserimi nematėme. Apie jo žūtį pasakojo, kad einant frontui į iškastą slėptuvę, kurioje lindėjo ir daugiau rietaviškių įlipo ir du rusų kareiviai. Netrukus užėjo vokiečiai. Jie, būk tai, liepė iškeltomis rankomis eiti į vokiečių pusę. Vieni išlipę iš slėptuvės tuoj krito ant žemės ir šliaužė, kiti iškėlę rankas ėjo. Ėjusieji, kurių tarpe buvo ir mano tėvas: žuvo. Praėjus frontui, po kurio laiko, grįžome į Rietavą. Motina vėl pradėjo dirbti mokytoja. Namas, kuriame gyvenome, buvo visiškai sugriautas. Gavome kambarį mokykloje. Ten gyvenome iki 1944 metų vasaros pradžios. Gyvendamas Rietave baigiau pradžios mokyklą. Kadangi jau šešerių metų neblogai skaičiau, buvau iš karto priimtas į antrą klasę. Beja, nuo pat mažens prašydavau mamos, kad skaitytų knygas. Jai tai nusibosdavo, nes turėjo ir kitų darbų. Galų gale pasiūlė: išmok skaityti pats ir galėsi skaityti, kiek norėsi. Užsispyriau ir išmokau.

Iš 1941 metų įsiminė ir paliko labai negeras nuosėdas kai kurių rietaviškių moterų kalbos apie žydų šaudymą ir jų turto dalybas (kas ką gavo, kas ką pasiėmė). 1944 metų vasaros pradžioje, grįžtant frontui, išvažiavome į Tūbinės (mamos tėviškė). Tais metais mano gyvenimo tarpsnis Rietave ir baigėsi.

1.5. Tūbinės (1944–1947)

Vertinant to laikmečio matais senelio Juozo Radžiaus sodyba Tūbinių kaime buvo gana prestižinė. Seneliai turėjo 60 ha ūkį. Jame stovėjo medinis dviejų galų namas su baltais dažytais langų rėmais. Namo viduryje stovėjo įstiklintos „gonkos“ (prieangis) nuo kurių tęsėsi takas apsodintas erškėtrožių gyvatvore. Tako pradžioje buvo didelis apvalus darželis, kuriame augo daug narcizų. Abipus tako buvo nemažas sodas.

Savo senelių iš motinos pusės neprisimenu. 1944 metais jų jau nebuvo gyvųjų tarpe. Tuo metu ūkyje gyveno ir ūkininkavo du nevedę dėdės Petras ir Stanislovas bei pagyvenusi pana, šeimininkė, Marijona. Ūkyje dar gyveno

teta Vlada. Ji buvo Tūbinių bažnyčios klebono gospadinė. Su mumis kartu atvažiavo ir teta Jadvyga su dukterimi Irena.

Nors ūkis buvo gana stambus, bet kaip dabar įsivaizduoju, gana apleistas. Ūkinius darbus dirbo tik abu dėdės Petras ir Stanislovas. Marijona apeidavo gyvulius, virdavo valgyti. Dėdė Stanislovas buvo keistokas. Gyveno atskirai, klėtyje, pats sau virdavosi valgi (bijojo, kad nenunuodytų), beveik nekalbėjo. Šeimyna nespėdavo visų darbų laiku nudirbti, o ir supratimo apie pažangesį ūkininkavimą, nelabai turėjo. Pasėliai buvo skurdūs, o gyvuliai ganėsi medine tvora aptvetoje ganykloje, kurios žolė buvo prasta. Arkliai ganydavosi toliau esančiame aptvertame miške. Šeimyna dirbdavo nuo ryto iki vakaro ir darbams nesimatydavo pabaigos.

Dalį žemės Radžiai nuomavo. Nuomininko šeima gyveno tame pačiame name kaip ir mes. Užėjus rusams ėjo kalbos, kad nuomininkai skundė savo šeimininkus valdžiai.

Tūbinėse 1939 metai: Iš kairės į dešinę Tėvas Mykolas, mama Elena, jai ant kelių aš, dėdė Apolinaras Radžius, jam ant kelių pirmagimis Egidijus Radžius.

Gyvendamas ūkyje, turėjau savo pareigų: dirbau su grėbliu, kapojau žabus, išmokau joti ir raitas nugindavau arklius į ganyklą ir pargindavau iš jos. Kartais atskirai ganydavau tetos Jadvygos karvę, dirbdavau kitus smulkius ūkio darbus. Iš pradžių joti su arkliais nebūdavo taip paprasta, nes pats ant jų

dar nesugebėdavau užlipti. Norėdamas ant arklio užsisėsti, turėdavau jį „pasižaboti“ po to pristiepti prie medinės tvoros, tinkamai jį pastatyti ir užlipus ant tvoros, užsiropšti ant arklio nugaros. Ne visada iš karto tai pavykdavo. Vienas iš rimčiausių rudens darbų buvo javų kūlimas. Šiam darbui nuderbti paprastai buvo rengiamos talkos, t. y. vieną dieną kūlimui kaimynai susirinkdavo viename, kitą dieną: kitame kieme. Petras javus kuldavo su „rusvelke“, kurią sukdavo įkinkyti ir eidami ratu arkliai. Sukdami „rusvelkę“ šarnyrų ir dantračių pagalba sukdavo kuliąmąją. Arklius valdydavo atsėdęs ant vieno iš jų: jojikas. Šis darbas dažnai tekdavo man, kartais Stanislovui. Kuliant javus tekdavo nuo kuliąmosios nešti pelus, taip pat iš galo daržinės priiminėti javų pėdus. Prie šių darbų aš taip pat prisidėdavau. Atsakingiausias darbas tekdavo „mašinistui“. Jam ant kuliąmosios stalo paprastai dvi moterys mėsavo pėdus, o jis juos pagriebęs kišdavo į kuliąmąją. Kartais ten pakliūdavo ranka ar koja. Taip jauni vyrai visam gyvenimui likdavo neįgaliais. Javų kūlimas buvo sunkus, dulkėtas ir ilgas darbas. Kiekvienas gaspadorius norėdavo per dieną iškulti visa daržinės galą, todėl darbai prasidėdavo auštant, o baigėdavosi temstant ar jau sutemus.

Talkininkus stengdavosi gerai maitinti. Dažnai jiems būdavo verdami bulviniai „kleckai“. Dalis jų būdavo be įdaro, dalis su varškės ar kapotų lašinukų įdaru. Vakare šeimininkai pastatydavo vieną, kitą naminės pusbonkę. Išskultus grūdus supildavo į jaują: patalpą: su plūkto molio grindimis. Ten stovėdavo arpas ir fuktelis – mechanizmai grūdams valyti. Šių mechanizmų pagrindas: ventiliatorius ir sietai. Sukant tam tam tikrą rankeną šie mechanizmai juda ir grūdai valomi. Arpavimas ir fukteliavimas daug laiko reikalaujantys darbai. Šių mechanizmų rankeną sukau ne vieną dieną. Maitinomos Tūbinėje gana paprastai. Virdavo daug miltinių patiekalų, sriubų, kartais „kleckų“. Žiemą, kai užtrūkdavo karvės tekdavo valgyti nebalintą kruopienę. Būdavo labai neskanu. Ne visada pakakdavo ir duonos.

1944 metų rudenį Tūbinėse sutikome grįžtantį frontą. Vis labiau jam artėjant sklido įvairiausi gandai. Buvo sakoma, kad atėję rusai visus skers, žudys. Rudenėjant vis daugėjo besitraukiančių link Vokietijos. Kažkurią tai dieną sodyboje atsirado Vytautas su draugais. Jis buvo klierikas. Tetos sake, kad tai jauniausias Radžių sūnus. Kelias dienas pabuvęs jis išvyko link Vokietijos ir daugiau niekada jo nemačiau ir apie jį beveik nieko negirdėjau. Rytuose vis garsiau griaudėjo artėjantis frontas. Visiškai jam prisiartinus kieme buvo iškasta slėptuvė. Į ją sunėšė patalynę, kai kuriuos daiktus. Paskutinę naktį lindėjome slėptuvėje. Ypatingo šaudymo nesigirdėjo. Iš ryto iš slėptuvės pradėjome lysti laukan. Po kurio laiko staiga iš kažkur atsirado rusų kareiviai. Matėsi, kad jie pervargę, nervingi, tačiau jokio smurto prieš mus nesiėmė.

Nesmurtavo ir kaime. Po kelių dienų Tūbinių bažnytkaimyje įsikūrė armijos vadovybė. Ji skelbė, kad už bet kokią gyventojų skriaudimą kareiviai bus baudžiami.

Praėjus frontui laukuose liko šaudmenų ir amunicijos. Vaikams atsirado naujų, įdomių užsiėmimų. Mes rinkdavome paprastus ir orlikono (priešlėktuvinio kulkosvaidžio) šovinius, nesprogusias granatas, kartais artilerijos sviedinius. Kai kas bandydavo juos ardyti. Rasdavome taip pat įvairiausių formų parako. Susikūrę laužą sumesdavome sprogmenis ir pasislėpę laukdavome, kol jie pradės sproginėti. Kartais koks nors vaikas susisprogdindavo, tačiau tokios nelaimės nuo šių pavojingų žaidimų mūsų neatbaidė. Radžių ūkio ribose tekėjo upelis, vadinamas Jerubinu (dabar melioracijos griovys), kuriame su kaimynų vaikais dažnai maudydavomės. Prie šio upelio vykdavo ir pagrindiniai sprogdinimai.

1944–1945 metus praleidau Tūbinėse nesimokydamas, nes nebuvo kur. Po mamos mirties ten praleidau ir 1947 metų vasarą. Tą vasarą nuo smegenų uždegimo (meningito) mirė ir mano sesuo Aušrelė. Man tai buvo didelis smūgis, likau visiškai vienas. Tą pačią vasarą nuo šiltinės mirė ir Jadvygos duktė Irena (jai buvo 16 metų). Bendrai šis Tūbinių laikotarpis man asocijuojasi su nuolatinėmis ladotuvėmis. Kaime jų buvo daug. Trūko vaistų ir gydytojų. Žmones greitai pakirsdavo įvairios ligos. Gyvenant kaime kartais reikėdavo pasiekti Laukuvą²¹ ar Šilalę. Pagrindinis transportas: basas, pėsčiomis. Eiti tekdavo ir per miškus. Kartais girdėdavosi šūviai. Mamos tetos buvo „davatkinės“, todėl kunigus ir bažnyčią labai garbino. Tūbinėse jų iniciatyva pradėjau mokytis patarnauti mišioms ir savo pareigas vykdžiau. Per atlaidus kunigai už tarnystę duodavo šiek tiek pinigų. Tai man buvo didelis turtas. Santykiai tarp gyvenančių Tūbinėse nebuvo šilti. Tvyrojo „davatkiškai“ šalta aura. Mano santykiai su tetomis buvo gana šalti. Jos labiau mylėjo seserį Aušrelę, o mane tik pakentė. 1947 metų vasarą po mamos mirties į Tūbines atvažiavo iš Linkuvos dėdė Apolinaras. Jis su teta Jadvyga sutarė, kad pasiims mane gyventi ir mokytis pas save. Nuo tų metų apsigyvenau

²¹ Laukuvos miestelis yra Telšių apskrityje, iškilioje vietoje, kryžkelėje Raseiniai-Rietavas, Varniai-Kvėdar-na; seniau vadintas Šiauduva. Priega per internetą: <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/zemaitija/istorija/v-juzumas-ir-jo-istorija-/laukuva/> Laukuvos vardas (Lukowe, Lokove, Laukove) pirmą kartą minimas Lietuvos karaliaus Mindaugo 1253–1254 m. žemių dalybų aktuose – Livonijos ordinui ir pirmajam Lietuvos vyskupui. Vėliau Laukuvos vardas, kaip istorikai sako, „paskėsta istorijos ūkanose“. Tik XIV a. pabaigoje (1384–1402 m.) Laukuvos ir Šiauduvos vietovės patenka į kryžiuočių karo kelių po Lietuvą aprašymus. Istorikų ir archeologų nuomone, jau XIV a. pabaigoje Laukuva tapo Medininkų krašto dalimi, o Šiauduvos apylinkės – pietine jo riba.

Linkuvoje. Į Tūbines beveik negrįždavau. Vasaros atostogas dažniausiai leisdavau Selvestruose.

1951 metais Petras, Stanislovas, Jadvyga, Vlada Radžiai buvo ištremti. Petras ir Stanislovas mirė tremtyje. Jadvyga ir Vlada grįžo į Lietuvą, gyveno Tytuvėnuose, ten ir mirė.

Tūbinėse dabar nei sodybos, nei buvusio ūkio nebeatpažįstu. Viskas pasikeitę, sumenkę, sunykę. Tik sesers Aušrelės kapas (ji palaidota kartu su mano teta) gražiai prižiūrimas vietinių gyventojų.

1.6. Laukuva (1946–1947)

Nors šiame miestelyje gyvenau trumpai, tačiau atmintyje šis laikotarpis paliko keletą ryškių pėdsakų. Po karo 1945 metais pradėjo atsikurti mokyklos mama pradėjo rūpintis darbu. 1946 metais jai pavyko gauti mokytojos darbą Laukuvos gimnazijoje. Prieš mokslo metų pradžią iš Tūbinių persikraustėme į Laukuvą. Apsigyvenome viename tos gimnazijos kambaryje. Antrame aukšte dar buvo įsikūręs tos gimnazijos direktorius, vienas, kitas mokytojas. Nauja aplinka man buvo įdomi. Prisimenu vasarą po atsikraustymo pirmą kartą pamačiau kaip mokiniai žaidžia tinklinį. Žiūrėdamas į juos per langą prarymojau iki vakaro. Prasidėjus mokslo metams mama vis dažniau ir dažniau pradėjo sirguliuoti. Jos slaugyti iš Tūbinių atvažiuodavo teta Jadvyga. Atvažiuodama atsiveždavo šiek tiek maisto. Mama negijo. Daktaras sakė, kad serga plaučiais ir kaip dabar suprantu, skirdavo šarlatanišką gydymą. Pagal daktaro rekomendaciją mamą kiekvieną vakarą guldydavo į šaltą vonią. Po vonios išlipusi būdavo apsupama paklodėmis ir guldoma į lovą. Nuo tokio gydymo mamos sveikata sparčiai blogėjo. Priedo, dar kojos kirkšnyje pradėjo augti didelis auglys. Išaugęs buvo poros kiaušinių apimties. Vieną dieną auglys trūko. Gausiai bėgo dvokiantys pūliai. Tą pačią naktį mama mirė. Mes visi miegodavome viename kambaryje. Mamos lova buvo už širmos. Tą naktį kambaryje aš buvau vienas su mama. Teta Jadvyga ir sesuo miegojo kitur. Naktį atsibudęs prie mamos lovos pamačiau degančią žvakę. Supratau, kad ji mirusi. Su mirusia mama prabuvau kambaryje visą naktį. Į laidotuves tetos mūsų vaikų nepasiėmė. Mamą palaidojo Laukuvos kapinėse. Vėliau tvarkant kapines, ji perlaidota į Varnagių šeimos kapavietę. Po laidotuvių į mūsų kambarį buvo įkelta kita šeimyna. Susitarę leido ir man tame kambaryje miegoti. Jame visą laiką buvo svetimų žmonių. Manimi niekas nesirūpino. Sąlygos gyventi ir mokytis buvo blogos. Mokiausi blogai. Kažkurį trimestrą net iš trijų dalykų turėjau dvejetus. Dar ir todėl, kad buvau

iš nepatikimos šeimos, mane pašalino iš mokyklos. Teta Jadvyga iš Tūbinių ėjo pas Laukuvos gimnazijos mokyklos direktorių prašyti, kad man leistų mokytis. Eidama kažką nešėsi. Susitarti pavyko. Palikau ten mokytis ir užbaigiau 5-ją klasę. Gyvendamas Laukuvoje pėstute dažnai eidavau į Laukuvą ir Tūbines. Gyvenimas Laukuvoje užkrėtė mane utėlėmis. Selvestruose teta Emilija mane maudydavo, skalbdavo drabužius ir kruopščiai lygindavo visų rūbų siūles lygintuvu (šildomu anglimis) ir taip naikindavo utėlių glindas. Su 1947 metų vasaros atostogų pradžia gyvenimas Laukuvoje baigėsi.

1.7. Linkuva²² (1947–1950)

1947 metų rudenį apsigyvenau Linkuvoje pas dėdę (iš motinos pusės) Apolinarą. Jis Linkuvos gimnazijoje dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą. Dėdė jaunystėje mokėsi kunigų seminarijoje, bet iš jos išstojo. Jo tėvai dėl to labai supyko ir nutraukė bet kokią paramą. Kaip pasakojo giminės, tuo laikotarpiu Apolinarui padėdavo mano mama (ji tada jau mokytojavo). Lyg atsilygindamas už šią paramą, ištikus bėdai, dėdė Apolinaras, pasiėmė globoti mane. Dėdės Apolinaro šeimoje buvo trys vaikai – Egidijus, Arūnas ir Danutė. Egidijus buvo vyriausias ir jau mokėsi gimnazijos baigiamojoje klasėje. Arūnas už mane buvo metais jaunesnis, Danutė jaunesnė 4–5 metais.

Linkuvoje baigiau dar tris gimnazijos klases. Buvau geriau besimokančiųjų tarpe. Kaip visi to meto vaikai žiemomis daug laiko praleisdavome važinėdami rogutėmis, šiltuoju metų laiku eidavome į Mūšą maudytis ar žvejoti (Mūša teka apie 4-is kilometrus nuo Linkuvos). Ne iš karto pritapau prie vietinių. Dažnai mane pravardžiuodavo: „žemaitis-kukutis“. Tekdavo muštis ar

²² Linkuva pirmą kartą minima 1371 m. Vartbergės Livonijos kronikoje. 1500 m. minimas Linkuvos dvaras. 1500 m. ar 1501 m. pastatyta pirmoji Linkuvos bažnyčia, įsteigta katalikų parapija. Tarp 1506–1520 m. Bialozorai įkūrė Linkuvos miestelį. 1605 m. minima evangelikų reformatų bažnyčia. XVI a. antroje pusėje ir XIX a. pradžioje veikė papartinė mokykla. 1634 m. įsteigtas karmelitų vienuolynas, uždarytas 1832 m. ir jurisdika. Lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu čia aktyviai veikė knygnešiai. Per 1905 m. revoliucinius įvykius nušalinta valsčiaus valdyba ir uždaryta valdinė mokykla. 1915–1916 m. pro miestelį nutiestas siaurasis geležinkelis Šiauliai–Pasvalys. 1918 m. pavasarį Linkuvoje įvyko viena pirmųjų Lietuvos nepriklausomybės manifestacijų, kuri pritarė Lietuvos Tarybos veiklai. 1919 m. miestą buvo užėmę bermontininkai, bet linkuviai partizanai padėjo krašte įtvirtinti Lietuvos valstybingumą. 1923 m. įkurta Linkuvos gimnazija (nuo 1918 m. progimnazija) tapo Šiaurės Lietuvos švietimo židiniu. Tarpukariu veikė mūšas. 1937 m. įkurta biblioteka. Vokietijos okupacinės administracijos įsakymu 1941 m. rugpjūčio mėn. nužudyta 614 miestelio ir apylinkių žydų. Po Antrojo pasaulinio karo kovai su Lietuvos partizanais Linkuvoje buvo dislokuotas SSRS kariuomenės 150 karių padalinys. Sovietų valdžia 1940–1941 m. ir 1944–1953 m. iš Linkuvos ištrėmė 30 žmonių. 1950–1959 m. Linkuvos rajono centras, vėliau – apylinkės centras, 1950–1992 m. kolūkio centrinė gyvenvietė. 1950 m. Linkuva gavo miesto teises. 1995 m. kovo 17 d. patvirtintas Linkuvos herbas. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Linkuva#Istorija>

kitaip aiškintis santykius. Linkuvą su Šiauliais jungė siaurasis geležinkelis. Būdavo įdomu juo važiuoti. Vagonuose tvyrodavo savotiškai maloni, šeimyniška atmosfera. Pas dėdę gyvendavau tik mokslų metu. Vasaras leisdavau Selvestruose pas Babūnę ir dar Plungėje pas dėdę Domininką.

To meto gyvenimas visur buvo sunkus, todėl ir dėdės šeimai nebuvo lengva. Trūko maisto. Turguje už kaimiškos juodos duonos kepalą tekdavo atiduoti pusę mėnesio mokytojo atlyginimo. Rudens metu dažnai eidavome grybauti (miškeliuose apie Linkuvą gausiai augo kelmučiai), o taip pat rinkome giles. Jas paskui džiovindavo ir maldavo kavai. Kas vakarą eidavome parsinešti „kandelę“ pieno (dalis gyventojų laikydavo karves ir pieną parduodavo). Kaip dabar įsivaizduoju, aš tai šeimai buvau gana didelė, papildoma našta. Tiesiogiai dėl to niekas nepriekaištavo, bet viduje jaučiausi gana nepatogiai. Todėl po aštuonmetės baigimo reikėjo toliau galvoti, ką toliau daryti? Visiškai buvo aišku, kad gimnazija ne man. Tęsiant mokslus joje jokios paramos nebus. Todėl 1950 metais, atsisveikinat su Linkuva, teko spręsti, kur ir kaip toliau mokytis?

1.8. Klaipėda

1950 metais įstojau į Klaipėdos Žemės ūkio technikumą agronomijos skyrių. Kodėl aš ten patekau? Tuo metu agronomijos mokslas manęs visiškai nedomino, tačiau baigus aštuonmetę, reikėjo įgyti kokią nors profesiją, nes niekas ateityje nesiruošė manęs išlaikyti. Būtent sukakus keturiolikai metų, reikėjo galvoti apie savistovį gyvenimą. Babūnė tuo metu dažnai man užsimindavo apie agronomiją. Jos nuomone ši profesija ir labai garbinga ir reikalinga. Dėdė Domininkas patarė, kad mokytis reikėtų netoli nuo namų ir tokioje mokykloje, kuri duotų kokį nors išlaikymą. Klaipėdos žemės ūkio technikumą mokėjo stipendiją, suteikdavo bendrabutį, buvo pakankamai netoli nuo Plungės ir Silvestrų. Šių motyvų įtakoje ir pateikiau Technikumui reikalingus dokumentus ir laikiau stojamuosius egzaminus. Juos išlaikiau ir į Klaipėdos Žemės ūkio technikumą buvau priimtas. Taip nuo 1950-ųjų prasidėjo gyvenimas Klaipėdoje. Įsiminė apgyvendinimo procedūra. Komendantas, išdavęs patalynę pasakė, kad eitume į daržinę ir prisikimštume čiužinio ir pagalvių užvalkalus šiaudų. Po to turėjome grįžti į aktų salę ir ten įsikurti. Salėje stovėjo dviem aukštais sustatytos geležinės lovos. Jų buvo apie šešiasdešimt. Ne visa studijų laiką gyvenome salėje. Vėlesniais metais talpindavomės už 3–4 kilometrų esančiame Klemiškės kaime taip vadinamame ten esančiame bendrabutyje. Į technikumą iš bendrabučio ke-

liaudavome pėsčiomis. Technikume be teorinių disciplinų turėjome atlikti mokomąją ir gamybinę praktiką. Mokomosios praktikos metu dirbome paprasčiausius ūkinius darbus. Gamybinės praktikos metu nuo trečiojo kurso buvome siunčiami į kolūkius ar tarybinius ūkius ir ten turėjome dalyvauti jų ūkinėje veikloje. Teoriniai mokslai sekėsi gerai, nors matuojant dabartinais masteliais įgytos žinios buvo gana paviršutiniškos. Gamybinę praktiką atlikau Šilutės mašinų taktorių stotyje (MTS). Tuo metu visi specialistai, dirbantys ūkiuose priklausė MTS. MTS direktorius paskyrė į vieną tarybinį ūkį. Ten kelis mėnesius gyvenau. Vienas pagrindinių mano darbų buvo „arų“ dalijimas. Pagal tuo metu galiojusią tvarką būdavo permatuojami pasodybiniai sklypai. Šį darbą atlikdavo brigadininkas ir aš, praktikantas. Kadangi reikėdavo apeiti visas sodybas, spręsti ginčus ir išklausti įvairias pretenzijas, ši procedūra užtrukdavo gana ilgai. Dažnoje sodyboje tekdavo sėsti prie stalo ant kurio būdavo padėtas ne vienas samagono butelis. Tokioms vaišėms reikėdavo sveikatos, bet atsisakyti negalėdavai. Atsisakymo būtų nesupratę nei viršininkai, nei žmonės. Gyvenimas tuo metu nebuvo lengvas. Gaudavau stipendiją. Iš jos moksleivių valgykloje užsimokėdavau už pusryčius, pietus ir vakarienę. Meniu būdavo nesudėtingas. Pusryčiams dažniausiai duodavo arbatos, duonos ir manų košės. Pietums: sriubos lėkštė, bulvių su padažu ir kompotas. Vakariene: arbata, duona ir manų košė. Tokio maitinimo neužteko. Gerai, kad grįžtant iš Babūnės po atostogų, teta Emilija įdėdavo paltį lašinių, išvirdavo kibirą obuolių košės. Nusipirkus duonos, buvo galima valdišką racioną papildyti. Duonos pirkti tekdavo eiti į Klaipėdą. Prie parduotuvės būdavo eilės. Duonos pardavimą normuodavo. Paprastai duodavo vieną kepaliuką forminės juodos duonos ir vieną batoną. Grįždamas paprastai pusę batono suvalgydavau. Rudens naktimis kartais „apsilankydavome“ moko-
mojo ūkio daržuose. Iš ten parsinešdavome agurkų, neprinokusių pomidorų. Pastaruosius nokindavome čiužiniuose. Antraisiais ir trečiaisiais mokslo metais, vasaromis atsirado galimybių šiek tiek užsidirbti laikinai įsidarbinant karantino inspekcijoje. Ši inspekcija tikrindavo miestiečių sklypeluose, ieškodami bulvinių nematodų (karantininis kenkėjas). Tam darbui samdydavo ir mus. Gaudavome šią tokį atlyginimą. Nematoda būdavo užsikrėtę dauguma sklypų. Mokydamasis gana aktyviai dalyvavau visuomeninėje veikloje. Daug sportavau. Užsiiminėjau lengvąja atletika: bėgdavau 100, 200, 400, 3000 m distancijas, žaidžiau tinklinį, dalyvaudavau plaukymo varžybose, lankiau bokso treniruotes, gana neblogai žaidžiau šachmatais. Dalyvaudamas Klaipėdos miesto pirmenybėse įvykdžiau pirmojo atskyrio reikalavimus. Antrame kurse įstojau į komjaunimą (tuo metu beveik visi moksleiviai buvo komjaunuoliai). Didelę dalį laisvalaikio praleisdavau prie Danės upės

(ji tekėjo netoli nuo technikumų). Kartais su keltu persikeldavau į Smiltynę. Klasės auklėtojos iniciatyva (Vencloviene) buvo organizuojamos ekskursijos. Į artimiausias vietas vykdavome dengtu sunkvežimiu. Su tokia transporto priemone buvome nuvykę ir į Estiją. Įsimintina kelionė buvo traukiniu į Maskvą 1954 metais. Ten lankėmės Visasąjunginėje Žemės ūkio parodoje, Lenino mauzoliejuje²³, (jame jau buvo patalpintas ir Josifas Stalinas²⁴) bei kitose žymiose vietose. Įsirežė į atmintį Josifo Stalino mirtis. Daug kas jo nuoširdžiai gedėjo, moterys ašarojo. Po Stalino mirties atsirado tam tikra politinė sumaištis, atnešusi įvairių pertvarkų. Taip didesnių ir mažesnių įvykių tėkmėje prabėgo ketveri metai. 1954 metais, išlaikęs valstybinius egzaminus (vienas ketvertas, kiti penketai), įgijau agronomo kvalifikaciją. Buvau paskirtas į Varnių MTS. Iš išlaikytinio tapau save išlaikančiu žmogumi. Tuo metu man buvo 18 metų.

1.9. Varniai (1954–1955)²⁵

Baigęs technikumą buvau paskirtas į Varnių MTS. 1954 metų rugpjūčio gale ten nuvykau. MTS direktorius Šerelis, vyriausias agronomas Žilevičius nukreipė darbui į Karolio Požėlos vardo kolūkį agronomo pareigoms. Jam priklausė ir Bilionių kaimas, kuriame mano tėvas buvo nusipirkęs ūkį. Šis kolūkis buvo netoli Laukuvos išsidėstęs abipus Žemaičių plento. Kolūkiai tuo metu buvo labai silpni, o pastarasis vienas silpniausių. Įsiminė darbo pradžią. Atvykęs, prie kontoros pievelėje, pamačiau sėdintį būrelį vyrų. Pasiėmęs vienas jų pasirodė beesas kolūkio pirmininkas Kulbokas. Jis buvo

²³ Lenino mauzoliejus: galvos skausmas nuo pat pradžių. Prieiga per internetą: <http://kultura.lrytas.lt/istorija/lenino-mauzoliejus-galvos-skausmas-nuo-pat-pradziu.htm>

²⁴ Mirė Stalinas (tarybų kronikos) Josifas Stalinas. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=EC4SWkPhACQ>

²⁵ Varnių duburyje aptikta apie 40 akmens amžiaus stovyklų. 1982 m. Duonkalnyje, buvusioje Biržulio saloje aptiktas žynio kapas. Miestelis įeina į senovės žemaičių genties gyvenamos teritorijos ribas. XIV a. Varnelės upės dešiniajame krante buvo įsikūrusi Medininkų gyvenvietė, 1314–1399 m. gyvenvietę puolė kryžiuočiai, 1389 m. kryžiuočius čia sumušė žemaičiai. 1417 m. Ldk Vytautas Didysis įkūrė Medininkų vyskupiją, pastatydino katedrą, tais pačiais metais suteikė miesto teises. Siekdamas įtvirtinti savo valdžią, Vytautas ėmė atidavinėti valstiečius bajorams, tačiau, nenorėdami patekti priklausomybėn ir atsisakyti savo dievų, valstiečiai sukilo ir sudegino Medininkų bažnyčią, išvijo vyskupą su kunigais. Sukilimo slopinti atvyko Vytautas, ramindamas nukentėjusius bajorus jiems išdalijo žemės.

1417–1864 m. čia buvo Žemaičių vyskupijos centras. XV a. priešais Medininkus, kairiajame Varnelės krante ėmė kurtis Varniai, minimi 1539 m. Olauso Magnuso sudarytame žemėlapyje Carta Marina. 1635 m. suteiktos Magdeburgo teisės. 1740 m. iš Kražių atkelta kunigų seminarija. XIX a. 2-ojoje pusėje Motiejus Valančius įsteigė Vilniaus Zavadskio knygyno filialą. Po 1926 m. gruodžio perversmo įkurta 1927–1931 m. veikė Varnių koncentracijos stovykla. 1930 m. buvo leidžiamas literatūros žurnalas „Atvanga“. 1997 m. kovo 3 d. patvirtintas Varnių herbas.

pusamžis, gana smulkaus ir sauso sudėjimo, bet atrodė gana smarkus vyras. Netoli jo prie medžio pririštas stovėjo arklys. Jo balne pirmininkas pralesdavo didesnę laiko dalį. Prisitačiau. Pradėjo klausinėti kas aš ir iš kur. Po to „užėjo“ kalba apie tai, kur mane apgyvendinti. Sutarę įsodino į „bričkėlę“ ir nuvežė į netoli Švedkalnio apylinkėse esančią sodybą, kurioje gyveno našlė, turinti suaugusią dukterį ir paauglį sūnų. Kolūkio pirmininkui prašant, mane priėmė. Sutarėme, kad už 300 rublių, man duos kambarį, lovą su patalyne ir maistą. (Mano atlyginimas buvo 800 rublių mėnesiui). Ap-sigyvenau. Kambarėlis buvo mažas, beveik nekūrenamas, su ranka lengvai pasiekdavau lubas. Kaip specialistas aš beveik neturėjau praktinių nei organizacinių įgūdžių. Be to patekau į nepažįstamą aplinką, kurioje buvau kaip nemėgstamos valdžios atstovas. Didesnė dalis turimų teorinių žinių pasirodė visiškai nereikalingos. Pirmą darbo dieną, kolūkio pirmininkas, įsisodinęs į „bričkėlę“, apvežė aplink kolūkį, aprodydamas jo ribas bei kai kuriuos gamybinius pastatus. Kaip specialistui: transporto priemonę davė arklį. Parsivežęs iš Babūnės balną, ant arklio, laukuose praleisdavau daug laiko. Juo jodavau ir į pasitarimus rajone, kurie vykdavo kiekvieną mėnesį, o kartais ir dažniau. Kadangi priklausiau tiesiogiai MTS (iš ten gaudavau atlyginimą) buvau atsakingas už padėtį ūkyje. Ūkinė ir ekonominė veikla buvo bloga. Visi darbai vėluodavo, derlius menkas, gyvuliai beveik nedavė produkcijos, daug gyvulių krisdavo. Darbams iš MTS buvo priskiriami vikšriniai traktoriai. Vienas buvo skirtas mūsų kolūkiui. Jo darbus turėjau kontroliuoti. Traktorius dažnai gesdavo. Kolūkiečiai nenoriai eidavo į darbą, o ir darbus atlikdavo atmestinai. Dažnos buvo vagystės, girtuokliavimai... Už darbą kolūkiečiai beveik nieko negaudavo. Vyko „politinių kultūrų“ vajus. Teko sėti koksagyzą, kukurūzus. Nieko gero iš to neišėjo. Dėl visų šių ūkinių trūkumų ir bėdų dažnai buvau kaltinamas kaip nesugebantis dirbti. Beveik kiekvieną savaitę vykdavo valdybos posėdžiai. Posėdžiaudavome iki išnaktų, o karšti debatai vykdavo net iki paryčių... Buvo svarstomos įvairios ūkinės bėdos iš kur gauti pašarų..., ką daryti su į darbą neinančiais kolūkiečiais, kam reikia mažinti arus... ir kt. Žiemą MTS vadovybė kelioms savaitėms kviesdavosi į rajoną gamybinių planų, vėliau septymmečio planų rengimui. Visi pagrindiniai rodikliai (pasėlių plotas, derlingumas, gyvulių skaičius, jų produktyvumas) būdavo nuleidžiami iš viršaus. Juos reikėjo surašyti į planų blankus ir atlikti tam tikrus skaičiavimus. Po to taip „sutvarkytą“ planą tekdavo „priduoti“ MTS specialistams. Paskui šio Plano svarstymas ir jo tvirtinimas visuotiniame kolūkio susirinkime buvo tik formalumas. Planų ruošimo laikotarpiu gyvendavau Varniuose viešbutyje arba nuomodavau „lovą“ pas miestelio gyventojus. Mano atlyginimas to laikotarpio mastais buvo neblogas, tačiau gau-

davau jį neregulariai, dažniausiai vieną kartą ketvirtyje. Gavęs pinigų atsi-
skaitydavau su šeimininke ir dar likdavo šioiems tokiems įsigijimams. Šalia
ūkinių reikalų tekdavo vykdyti ir įvairius valdžios pavedimus. Dalyvaudavau
obligacijų pasirašymo vajuose. Jų metų reikėdavo aplankyti visas sodybas,
agituoju, kad kiekvienas šeimininkas įsigytų už kuo didesnę sumą obliga-
cijų (valstybės paskolų lakštų). Vykstant įvairiems rinkimams prireikdavo
ne vienos savaitės pasiruošimui, o ir rinkimų dienomis, atsirasdavo nemažai
darbų. Baigęs technikumą apsisprendžiau toliau mokytis. Stoti į aukštosios
mokyklos stacionarą neturėjau jokių galimybių. Liko neakivaizdinės studi-
jos. Pateikiau pareiškimą ir kitus reikalingus dokumentus stojimui į Lietuvos
Žemės Ūkio Akademiją. Gavau kvietimą atvykti laikyti stojamųjų egzaminų.
Kadangi buvo pats rudens darbmetis, MTS direktorius į Kauną manes neiš-
leido, nors tam teisės ir neturėjo. Išvykau savavališkai. Egzaminus išlaikiau
ir buvau priimtas į Akademijos neakivaizdinio fakulteto mechanizacijos sky-
rių. Po egzaminų vyko įžanginė sesija. Jai pasibaigus (maždaug po mėnesio)
grįžau į kolūkį. MTS valdžia mano poelgiu buvo nepatenkinta, priekaištavo
ir grasino, tačiau kokių nors administracinių veiksmų nesiėmė, o ir negalėjo
imtis. Beje, lyginant tuometinės ir dabartinės valdžios požiūrį į mokslą, ma-
tome diametralų skirtumą. Anuometinė, kad ir „okupacinė“ valdžia skatino
siekti mokslo, mokslas buvo nemokamas, o dabartinė valdžia „sunkia“ pini-
gus iš besimokančiųjų ir jų tėvų. Mechanizacijos fakultete buvo daug tiks-
liųjų mokslų. Jiems pagrindų neturėjau. Teko daug dirbti, tačiau sekėsi gana
sunkiai. 1955 metų pavasarį vyko eilinė sesija. Kai kurių dalykų neišlaikiau.
Būdamas Kaune nusipirkau dviratį... Tai buvo didelis įvykis, nes „laisvai“ jų
neparduodavo, tekdavo laukti ilgose eilėse. Su dviračiu iš Kauno parvažiavau
į Varnius. Važiavau visą naktį. Kaime tuo metu dar buvo nemažai jaunimo.
Kontoros salėje beveik kiekvieną šeštadienio vakarą vykdavo šokiai. Jiems
dažniausiai grodavo muzikantai su „bandonija“, smuiku ir būgnu. Šokiuose
pardavinėdavo anodiją²⁶. Kartais nuklysdavome pasižokti į Laukuvą. Užsi-
iminėjau sportu. Daug važinėju dviračiu. Pavasarį rajono spartakiadoje da-
lyvavau kolūkio komandos sudėtyje. Bėgau 100 ir 200 metrų, šokau į tolį,

²⁶ Anodija – tradicinis, visiškai senovinis žemaitiškas malonumas - narkotikas, kuris populiariu tenai tapo dar XIX a., o paskui išplito ir po visą Lietuvą. Gi pagrindas šiojo daikto - plačiai žinomas eteris, katrą uostė dar Gi de Mopasanas beigi kiti prancūzai jau be ne XVIII a., tačiau knygnešių iš Prūsijos patobulintas: šie juk žinia, ne tik knygas gabendavo, bet ir spiritą, taip kad sugalvojo sykėlį išbandyti ir eterio kontarabandą, ji gabe-
nama buvo stikliniuose užlakuotuose buteliuose, kas buvo baisiai nepatogu - ir dūžta, ir šiaip tara daugiau
kaip pusę svorio sudaro taip kad galų gale išrastas ir žemaitiškas, iki pat XX a. antros pusės legalus, ir tik jau
prie Chruščiovo uždraustas skanėstas: eterio ir spirito mišinys išmirkyti cukraus gabalėliai, smagiai kertantys
per smegenis ir maloniai pralinksminantys - būtent tai ir užvadinta Anodijos gražiu vardu.

lenktyviau 50 km. Trasoje su dviračiu. Bėgimuose buvau prizininkų tarpe, 50 km.lenktynėse užėmiau pirmąją vietą. Kolūkyje turėjau pasisėkimą merginų tarpe. 1954 metų rudenį, parjojant iš pasitarimo rajone, lyg tarp kitko pasitiko mane mergina Juzefa. Ji pirmoji mane užkalbino ir nuo to karto pradėjo vystytis tam tikri santykiai. Jos tikslas, kiek supratau buvo nuvesti mane prie „altoriaus“. Tam dar neturėjau noro, todėl nevengiau filtro ir su kitomis merginomis. Žiemą, ilgesnį laiką gyvendamas rajone susipažinau ir su būsimąja savo žmona Danute.

Mano būsimoji žmona Danutė Karpavičiūtė 1955 m., prieš talką „Mičiūрино“ kolūkyje (Varnių raj.)

Ji buvo už mane 7-eriais metais vyresnė. Aplinkiniai mūsų santykius aky-lai stebėjo ir nuo jų atkalbinėjo. Į tai nekreipiau dėmesio. 1955 metų vasarą susirašėme ir tapome vyru ir žmona. Vienas kitą mylėjome ir gerbėme. Prasi-dėjo draugystė, kuri vis stiprėjo. Jokių vestuvių nekėlėme, nes paprasčiausiai nebuvo iš ko. Kadangi Danutė gyveno ir dirbo Varnių kultūros namų direkto-re, o aš kolūkyje už 16 kilometrų, tai susitikdavome ne taip dažnai.

Karloio Požėlos vardo kolūkyje, ant Švedkalnio 1955 m., Varnių rajonas.
Tai pirmoji mano darbovietė

Varnius dažnai pasiekdavau dviračiu. Vakare išvažiavus iš kolūkio, ryte reikėdavo būti darbe. Nežiūrint visų sunkumų, mums abiems buvo gera. Artėjant rudeniiui MTS vadovybė sugalvojo mane perkelti į kitą kolūkį, kuris buvo šiek tiek arčiau Varnių. Ten dirbau neilgai, nes buvau pašauktas atlikti tarnybos armijoje. Darganą lapkričio dieną išvažiavau į Telšių karinį komisariatą, palikęs nėsčią žmoną ir gana sudėtingą gyvenimą.

Danutė su Giedre 1956 m. birželio mėn.

1.10. Kariuomenė (1955–1957)

1955-ųjų metų vėlyvą rudenį iš Telšių karinio komisariato kartu su kitais šauktiniais buvau nuvežtas į Vilnių (persikirstymo punktą). Ten pragyvenau porą parų. Po to mus susodino į traukinį (į taip dabar vadinamus gyvulinius vagonus, kuriuose buvo įrengti gultai) ir išvežė nežinoma kryptimi.

Kelionė truko apie tris paras. Kokių nors ypatingų nepatogumų kelionės metu nejaučiau. Atvykus išlaipino iš vagonų, išrikiavo ir tik tada sužinojome, kad esame Staliningrade. Rikiuotėje mus nuvedė į kareivines, kurios vadinosi „Krasnyje kazarmi“. Ten paėmė mūsų rūbus ir daiktus ir išdavė kareivišką aprangą, po to tuojau pat nuvedė į pirtį, o po pirties į valgyklą. Pirmoji vakarienė gerokai nuvyėlė: ant ilgų stalų buvo padėta smulkios sūdytos žuvies (kamsa), kiekvienam stalui po kelias riekės juodos duonos ir pora stiklinių arbatos. Po tokios „geros“ vakarienės mus nuvedė į „kazarmą“, patalpą, kurioje sustatytos dviejų aukštų geležinės lovos, o prie jų spintelės. Patalpose talpinosi keliasdešimt kareivių. Taip prasidėjo kareiviškas gyvenimas.

Pirmieji trys mėnesiai, t.y. iki priesaikos priėmimo, praėjo kareivinėse, išmokstant kareiviško gyvenimo ritmo, susipažįstant su taisyklėmis ir reikalavimais. Man šis tarpsnis nepasirodė sunkus. Rikiuotės, užsiėmimai, fizinės pratybos, kai kurie teoriniai užsiėmimai, galų gale režimo reikalavimai buvo natūralūs ir suprantami.

Kariuomenėje. Stalingradas, 1956 m.

Dalinyje nebuvo ir „dedovščinos“ apraiškų. Tiesa, senieji kareiviai vadino mus „salagomis“, bet tai nežeidė. Maitino nekaip. Trūkdavo maisto, netgi duonos. Po priesaikos pradėjo išleisti į miestą. Miestas atrodė nykiai. Beveik viskas sugriauta, ištisos teritorijos buvo tapusios dykynėmis.

Po priesaikos prasidėjo specializacija. Man pasiūlė rinktis vairuotojo ar seržantų mokyklą. Pasirinkau pastarąją. Apiforminę dokumentus mane į ją ir pasiuntė. Seržantų mokykla tada buvo Kamenske-Šachtinske (šachtininkų miestas) Ten tarnavau šešis mėnesius. Baigiau mokyklą labai gerai ir gavau seržanto laipsnį. Mokykla grūdino, reikalavo ištvermės, ugdė discipliną,

pratino prie tvarkos. Baigęs mokyklą buvau sugražintas atgal į savo dalinį. Ten mane paskyrė (komandirum otdelenija razvetki), lietuviškai tai reikštų: žvalgybinės grupės vadu. Beje įgijau ir karinę profesiją; „sapioras“ mininkas.

Tarnaujant dalinyje prasidėjo Vengrijos²⁷ įvykiai. Ėjo kalbos, kad ten gali išsiųsti ir mus ir kad ten žūsta daug mūsų kareivių. Stalingrade tarnavau neilgai. Nikita Chruščiovas²⁸, tuo metu buvo pradėjęs armijos mažinimo politiką ir kadangi aš jau buvau vedęs ir buvo gimusi Giedrė (1956.04.25), todėl patekau į pirmą laiko paleidžiamų kareivių sąrašą. Tuo pretekstu 1956 metų rudenį buvau demobilizuotas iš armijos. Kaip ir visi kiti namo grįžau su kareiviška apranga.

Nuotrauka žmonai Danutei iš kariuomenės, 1956 m.

²⁷ 1956-ųjų Vengrijos revoliucija – antisovietinis sukilimas Vengrijoje, kuris truko nuo 1956 m. spalio 23 iki lapkričio 10 d.[3]. Sukilimas prasidėjo 1956 m. spalio 23 d. studentų demonstracija Budapešte. Studentai buvo įsiveržę į radijo pastatą, bet jiems buvo sutrukdyta pareikšti savo reikalavimus. Revoliucija baigėsi lapkričio 10 d. įžengus sovietų kariuomenei užėmus Vengriją. Žuvo 2–3 tūkst. vengrų ir apie 750 sovietų karių, tūkstančiai buvo sužeista ir apie ke Nikita Chruščiovas (rus. Никита Сергеевич Хрущёв; 1894 m. balandžio 17 d. – 1971 m. rugsėjo 11 d.) – Tarybų Sąjungos valstybės veikėjas, nuo Stalino mirties 1953 metais iki 1964 metų spalio faktiškai valdęs šalį. Buvo Aukščiausiosios Tarybos deputatu (1937–1966 m.), Maskvos miesto ir srities komunistų partijos centrinio komiteto pirmuoju sekretoriumi (1935–1939; 1949–1953 m.), Ukrainos komunistų partijos centrinio komiteto pirmuoju sekretoriumi (1938–1949 m.), TSKP CK sekretoriumi (1949–1953 m.).

²⁸ Nikita Chruščiovas (rus. Никита Сергеевич Хрущёв; 1894 m. balandžio 17 d. – 1971 m. rugsėjo 11 d.) – Tarybų Sąjungos valstybės veikėjas, nuo Stalino mirties 1953 metais iki 1964 metų spalio faktiškai valdęs šalį. Buvo Aukščiausiosios Tarybos deputatu (1937–1966 m.), Maskvos miesto ir srities komunistų partijos centrinio komiteto pirmuoju sekretoriumi (1935–1939; 1949–1953 m.), Ukrainos komunistų partijos centrinio komiteto pirmuoju sekretoriumi (1938–1949 m.), TSKP CK sekretoriumi (1949–1953 m.). šachtininko šeimoje Kalinovkoje (Kursko srityje), nuo 1918 metų – komunistų partijos narys. Prisidėjo prie Stalino represijų. 1956 metų vasario mėnesio TSKP XX suvažiavime perskaitytu pranešimu „Apie asmenybės kultą ir jo padarinius“ pradėjo „atšilimą“ – dalinę totalitarinio režimo liberalizaciją, šiame laikotarpyje pradėti naikinti lageriai, paleista dalis kalinių. Šeštajame dešimtmetyje organizavo plėšininį žemių panaudojimo kampaniją, centralizuotą ūkį pakeitė regioniniu tvirtį milijono gyventojų tapo pabėgėliais.

1.11. Plungė²⁹

Plungėje praėjo beveik visas aktyvios darbinės veiklos gyvenimas. Jį galima suskirstyti į kelis etapus, kurie siejosi ir persipynė su Lietuvos žemės ūkio raida ir reformomis. Kokie jie?

Pradžia (1957–1961 metai)

Po demobilizacijos su šeima grįžti į kolūkį nenorėjau. Su dėdės Dominyko Pronckaus (tėvo brolis) pagalba (jis tada dirbo Plungės MTS vyr. buhalteriu) pavyko įsidarbinti MTS agrochemiko pareigose. Šios pareigybės buvo naujai steigiamos. Tik įsidarbinus, buvau pasiūstas į trijų mėnesių kursų Lietuvos Žemės Ūkio Akademijoje. Baigęs juos pradėjau darbą.

Ką ir kaip dirbau?

Reikėjo tirti dirvožemius ir remiantis agrocheminių analizių duomenimis sudarinėti dirvos rūgštingumo kartogramas. Šio darbo technologija buvo gana paprasta. Iš ryto mane su arkliuku išsiveždavo į kolūkį. Ten visą dieną kartu su kolūkio agronomu vaikščiodavau po laukus, rinkdamas dirvožemio pavyzdžius. Vakare su visais pavyzdžiais parveždavo į Plungę. Po to laboratorijoje (vienas kambaryukas) nustatinėdavau dirvos rūgštingumą ir žemėlapuose įvairiomis spalvomis jį atvaizduodavau.

Svarbus įvykis man buvo, kai MTS gavo keletą dviračių. Vieną paskyrė ir man. Su juo išvažinėjau visus rajono kolūkius, pats parsiveždamas dirvožemio pavyzdžius. Gerokai vėliau šį darbą atlikdavo įsteigta Respublikinė Agrochemijos laboratorija. Ji tyrė ne tik dirvos rūgštingumą, bet ir fosforo, kalio bei azoto kiekį dirvoje, nustatinėjo pašarų kokybę. Agrocheminių analizių duomenys rodė, kad didelė dalis rajono dirvožemių yra rūgštūs arba labai rūgštūs, kuriuose pH svyravo tarp 4 ir 4,5. Tokiose dirvose neaugo arba labai prastai augo kviečiai, miežiai, dobilai, o taip pat skurdo ir dauguma kitų žemės ūkio kultūrų. Siekiant optimalių derlių tokias dirvas reikėjo kalkinti. Šis darbas tuo metu ir prasidėjo. Iš pradžių jis vyko labia primitiviai ir lė-

²⁹ Lietuvos monarchijos kūrimosi laikais ir vėliau (iki XVI a.) šios srities punktas buvo ne Plungė, bet Gandinga (žr.), kuriai priklausė ir Plungės žemės. Tada čia buvo didžiulės žemaičių girios, prasidėjusios nuo Nemuno krantų irėjusios iki Kuršo. Tik po Melno taikos (1422 m.) susidarė palankios ir sauesnės sąlygos kurtis sodyboms. Žygimanto Senojo laikais Gandingos valsčius, kuriam priklausė ir Plungė, buvo gerokai apgyventas. Pasikeitus strategijai ir pilims nustojus savo reikšmės, krito Gandingos svarba, ir jos vietoje dažniau minima Plungė. Pagal 1721 m. inventorių miestelyje buvo tik 30 šeimų ir dar kiek kariškių. Pagal 1775 m. inventorių – 83 šeimos, iš jų 36 žydų. Tarp Rietavo ir Kulių gatvės ant Plungės upelio kranto padaryta bravorų aikštė (Place Brovarne), kurioje buvo įsikūrę 13 žydų ir 2 lietuvių bravorai. Prieiga per internetą: <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/zemaitija/miesteliai/plunge/>

tai. Vietos kalkių telkiniuose (rajone jų buvo keletas) kastuvais kalkės buvo kasamos, kraunamos į vežimus, vežamos į laukus ir kastuvais išbarstomos. Laikui bėgant šis procesas vis modernėjo. Paskutiniaisiais kolūkių egzistavimo metais (1989–1990) dirvų kalkinimui buvo naudojamos dulkinės kalkės, kurias išpurkšdavo galinga technika. Tuo metu Plungės rajone kalkindavo 10.000 hektarų. Intensyviai kalkinant dirvų reakcija sparčiai normalėjo, augo derliai. Šiuo metu kalkinimo darbai beveik nevyksta, o dėl kalcio išplovimo į gilesnius sluoksnius, dirvos vėl rūgštėja. Kadangi šis darbas gana brangiai kainuoja (anksčiau visas kalkinimo išlaidas apmokėdavo valstybė) jiems pinigų neturi nei valstybė, nei ūkininkai.

Tuo metu dirbdamas agrochemiku buvau ir MTS (Mašinų traktorių stotis) darbuotojas, todėl dažnai tekdavo atlikti ir kitus pavedimus, kurie šiandien atrodo gana keistai. Apie keletą iš jų. Tuometiniai kolūkiai traktorių dar neturėjo. Visa technika buvo MTS, t. y.: valstybės rankose. Prasidėjus pavasariui traktorius su padargais išsiųsdavo į kolūkius, o pasibaigus darbams, jie grįždavo. Remontuodavo dažniausiai patys traktorininkai. Dauguma jų gyvendavo kaimuose, todėl važiuoti į MTS ir gyventi kelis mėnesius, atitrūkus nuo šeimos, mažai kas norėdavo. Vienok suremontuoti traktorius reikėdavo. Todėl MTS direktorius R. Maleris (žydas, frontininkas, „kietas vyras“) išbandęs įvairias priemones kartais organizuodavo „traktoristų ieškojimo akcijas“. Vienoje jų teko dalyvauti ir man. Vieną 1958-ųjų metų žiemos dieną, MTS direktorius pasiūlė įsijungti į šią akciją ir man ir pasakė, kad negrįžtume be traktorininkų. Man kliuvo Kulių pusė („Pažangos“, „Pergalės“ ir „Šimulių“ kolūkiai). Taip žiemos ryte, gerokai apipustytu keliu, pėstute patraukiau į Kulius. Tą dieną apėjau „Pažangoje“ ir „Šimuliuose“ gyvenančius traktorininkus. Vakare Pergalės kontoroje pernakvojau ant kušetės ir kitą dieną apėjęs kelis „Pažangos“ traktorininkus, pėsčiomis grįžau į Plungę. Gal ir iš galėsčio man, aplankyti traktorininkai pažadėjo atvykti remontuoti traktorių.

Vienas iš labai svarbių tuometinių darbų būdavo rudens arimas. Ne visiems vienodai šis darbas sekdavosi (žinant, kad kolūkyje tada dirbdavo tik vienas ar du traktoriai, kurie dar ir dažnai gesdavo, stebėtis tuo nereikėtų). Vienok reikalavimai buvo griežti. Nežiūrint visų reikalavimų, 1958 metų rudens su arimo darbais labai atsiliko Šimulių kolūkis.

Buvo visiškai aišku, kad taip dirbant, dirvos šiame kolūkyje liks nesuartos. Siekdamas ištaisyti tokią padėtį MTS direktorius R. Maleris surinko grupę traktorių iš kitų ūkių ir permetė juos į Šimulių kolūkį. Jis pats, taip pat keletas specialistų, kurių tarpe buvau ir aš, išvažiavome kartu su pasiųstais traktorininkais ir apsigyvenome kaime, žmonių namuose. Nakvodavome dažniausiai ant šiaudų paskleistoje asloje. Direktorius pats organizuodavo

darbus, technikos remontą, žmonių maitinimą. Mes jam padėjome. Darbai vyko nuo aušros iki sutemų. Kartais su šviesomis dirbdavo ir per naktį. Taip darbuojantis po poros savaitių dirvos buvo suartos. Panašių darbų tuo metu tekdavo atlikti daug. Šio laikotarpio kasdienybė byloja, kad pažanga buvo lėta ir sunki, kad konkretus darbas buvo vertinamas ir kad tuometiniai viršininkai buvo kur kas arčiau paprastų žmonių.

Kadangi aš buvau komjaunuolis, be to dirbau administracijoje tai direktorius ir partinės organizacijos sekretorius pasiūlė mane rinkti komjaunimo organizacijos sekretoriumi. Išrinko. Organizacija buvo nemaža, tačiau jos nariai išsibarstę beveik visame rajone, todėl veiklą organizuoti buvo sudėtinga. Vienok veikla vyko ir MTS komjaunimo organizacija pamažu įgavo savo veidą. 1959 metų pradžioje mane netikėtai pakvietė pas tuomet dirbusią partijos komitete sekretorę Bagdonavičiūtę. Ji man pasiūlė dirbti rajono komjaunimo komiteto antrojo sekretoriaus pareigose. Prašiau, kad leistų pagyvoti. Galvojau, tariausi su žmona Danute. Gasdino naujas darbas, be to gaila buvo atsisakyti agrochemiko pareigų. Po kurio laiko pakvietė pokalbiui dar kartą. Išsakiau visas abejones ir tai, kad mano artimi giminės ištremti į Sibirą, todėl galiu netikti šioms pareigoms. Po kurio laiko sekretorė pasikvietė dar kartą pokalbiui ir pasakė, kad mano kandidatūra tinkama ir liepė apsispręsti, sutikau. Po to rajono komjaunimo organizacijos konferencijoje buvau išrinktas antruoju sekretoriumi (pirmasis buvo Vladas Mikalauskas, vėliau Plungės Senamiesčio mokyklos direktorius 1974–1990). Prasidėjo naujas veiklos etapas. Visos respublikos mastu viena opiausių problemų buvo žemės ūkis. Į šios problemos sprendimą buvo įjungtas ir komjaunimas. Kaimiškųjų rajono komjaunimo organizacijos turėjo įsijungti į visokias akcijas (jaunimo grandžių sudarymas kukurūzų auginimui, jaunimo dalyvavimas auginant veršelius, paršelius ir pan.). Žvelgiant iš dabartinės perspektyvos tokios akcijos atrodo juokingai, bet tuo metu tai buvo rimtai vertinama ir reikalaujama. Man kaip žemės ūkio specialistui ir buvo pavesta žemės ūkio sritis. Dienos ir vakarai praeidavo kaimuose, įvairiuose susirinkimuose. Transportui man buvo paskirtas motociklas su priekaba (EMKA). Tuo metu tai buvo gana prestižiškas transportas. Dirbant sekretoriaus pareigose prabėgo 1959 ir 1960 metai. To meto pokario ekonomika judėjo dar labai sunkiai. Todėl aukščiausioji valdžia dažnai visą ūkį reformavo. 1960 metais brendo nauja reforma. Jos esmė: traktoriai iš MTS perduodami ūkiams. Vietoje MTS įsteigiama RTS stotys (Remonto traktorių stotys). Kad ūkiai turėtų daugiau savarankiškumo naikinami žemės ūkio skyriai. Vietoje jų steigiamos Valstybinės Žemės ūkio Produktų supirkimo inspekcijos. Jos pagal idėją turėjo rūpintis tik žemės ūkio produkcijos supirkimu ir nesikišti į ūkių ūkinę veiklą. Man rajono partijos komitetas pasiūlė

šios inspekcijos vadovo pareigas. Sutikau. Inspekcijoje be manęs dar dirbo penki inspektoriai (Henrikas Vaidotas, Bronė Šliuozienė, Kostas Suveizdis, Kniūkšta, Baranauskienė). Inspektoriams buvo paskirtos tam tikros zonos (ūkių grupės) už kurias jie buvo atsakingi. Transportui gavome „Moskvičių“. Po metų paaiškėjo, kad viltys dėtos į šias inspekcijas nepasiteisino, o ir negalėjo pasiteisinti. Manyti, kad rajone keli specialistai gali organizuoti tokios sudėtingos šakos kaip žemės ūkis veiklą, buvo nerimta. Vėl brendo reformos. Jos prasidėjo 1962 metais, naikinat supirkimo inspekcijas.

1957–1961 metų tarpsnis buvo sunkus ir asmeniniame bei šeimyniniame gyvenime. Iš kariuomenės grįžau pas žmoną, Danutę į Varnius. Nors žmona tuo metu dirbo Varnių kultūros namų direktore, kultūros darbuotojų atlyginimai ir tada, kaip ir dabar buvo maži, todėl ji (turint omenyje, kad jau buvo gimusi Giedrė) vertėsi sunkiai. Pradėjęs dirbti agrochemiku tris mėnesius praleidau Kaune, kursuose, iš jų į Plungę grįžau vienas. Kurį laiką glaudžiausi pas dėdę Domininką. Dana gyveno ir dirbo Varniuose. MTS baigė statyti bendrabučio tipo namą ir šaip taip jame gavau du atskirus kambarius. Tuo būdu po gero pusmečio, žmona su dukra atvažiavo į Plungę ir apsigyvenome kartu. Čia ji nedirbo. Nebuvo kur, o ir sveikata šlubavo (širdis). Be to nebuvo kur palikti dar mažos dukrelės, nes darželių dar nebuvo. Vėl gyvenome iš vieno pakankamai kuklaus mano atlyginimo.

Bendrabutyje prausykla ir tualetas buvo bendras visam aukštui. Šildymui kiekvienas kambarys turėjo pečių. Maistą gamindavome, naudodami „primusą“ ir „karogazą“. Vėliau MTS dirbtuvėse man sumeistravo geležinį pečiųką („buržuiką“). Jis greitai įkaisdavo, gerai virdavo ir šildydavo. Sunku buvo su kuru. Įvairiausiais būdais šiek tiek gaudavau anglių. Malkoms naudojau medžių kelmus atvežtus iš MTS įsisavinamo durpyno. Prieš kūrenant tuos kelmus reikėjo suskaldyti.

Kažkurią dieną prie „Linų audinių“ fabriko sudegė dviejų aukštų namas. Daug šeimų liko be pastogės. Reikėjo padėti padegėliams. Šia intencija (man sutikus) iš mūsų paėmė vieną kambarį ir jame apgyvendino nukentėjusią šeimą. Likome gyventi viename kambaryje.

Pradėjus dirbti komjaunimo komitete vėl iškilo buto klausimas. Prieš išrenkant sekretoriumi, šiokie tokie pažadai buvo duoti, tačiau tiek dabar, tiek anksčiau realybė nuo pažadų skiriasi. Ramybės dėl buto nuolatos neduodavo ir žmona Danutė. Po įvairiausių peripetijų galiausiai mums skyrė dviejų kambarių su virtuve butą naujame aštuonbutyje name (dabar Telšių skerstgatvis 19 a). Buvo daug džiaugsmo. Butas antrame aukšte, to meto sąlygomis buvo gana patogus ir geras, nors vanduo buvo šulinyje, tualetas lauke, o apkūrenimas malkomis. Prie namo buvo pastatyti sandėliukai malkoms.

Aš, Aldona Karpavičiūtė (Sinskienė), Norkus Rimantas, Dana su Giedre 1959 m.,
prie pirmojo bendrabučio, kuriame gyvenome

31 Pav. Dėdės Domininko sūnus Remigijus su Giedre 1959 metai

Dana su Giedre, 1959 m.

Atostogos Palangoje, 1959 m.

Namas, kurio antro aukšto (langai dešinėje) iki 1966 gyvenome su Danute ir Giedre, vėliau Vida ir Mindaugu

Šiame bute augo dukra Giedrė, iki savo gyvenimo pabaigos (1966 metų) čia darniai gyvenome visi kartu su žmona Dana. Danutė sirgo sunkia širdies liga, kuriai operacijos tuo metu nebuvo daromos. Dalį laiko (iki savo vestuvių) kartu gyveno žmonos sesuo Aldona Karpavičiūtė –Sinskienė (gim. 1937). Atvažiuodavo praleisti savaitgalių, studijuojantis pusbrolis Kąstytis (tėtos Elenos Norkienės sūnus). Žiemoti iš Selvestrų parsiveždavome Babūnę. Pertekliaus nebuvo, tačiau nepritekliaus irgi. Daržoves augindavomės patys Sandėliuke bandėme auginti ir paršiuką.

Tarp Varnių ir Selvestrų: Šienapjūtė Selvestruose su Kąstyčiu Norkumi 1967 m.,
vestuvinė nuotrauka su Danute 1955 m., Danutė su Giedre Varniuose 1957 m.

Gyvenimas judėjo į priekį. Abu dirbome: aš agronomu, Danutė pratęsė Varniuose pradėtą kultūros darbuotojo karjerą Plungės kultūros namuose. Vaidino tuomet garsiam Plungės liaudies teatre. Aš neakivaizdiniu būdu baigiau mokslus Žemės ūkio akademijoje, Danutė pradėjo istorijos studijas Vilniaus pedagoginiame institute. Šis laikotarpis buvo džiugus ir laimingas, kurias minorine gaida nuspalvino tik Danutės liga ir ankstyva mirtis.

1.12. Plungė (1962–1974)

1962 metais Lietuvos Respublikoje susikūrė Teritorinės Gamybinės Žemės ūkio valdybos Plungės valdybai priklausė ir Rietavo rajonas. Gana greitai, po to Rietavas oficialiai buvo prijungtas prie Plungės. Vyko ir kitų rajonų stambinimas. Jo metu Plungė iš Salantų rajono gavo Platelių, iš Sedos – Žemaičių Kalvarijos regionus.

Valdybų susikūrimo tikslas – vienoje valdymo grandyje sukongcentruoti įvairių sričių specialistus ir valdybą padaryti visiškai atsakingą už žemės ūkio būklę tam tikroje teritorijoje. Valdybose pradėjo dirbti agronomų, zootechnikų inžinierių, statybininkų, miškininkų, ekonomistų, buhalterijų grupės. Joms buvo pavaldžios ir kai kurios kitos rajone esančios žemės ūkio organizacijos (sėklų inspekcijos, veterinarijos tarnybos, linų sėklininkystės stotys). Man valdyboje buvo pasiūlyta dirbti vyriausiuoju agronomu. Pradėjęs dirbti prisiėmiau atsakomybę už augalininkystės būklę rajone. Šiuose pareigose išdirbau 12 metų, t. y. iki 1974 metų.

Smulkiau prisiminti šio darbo peripetijas nėra prasmės, tačiau laikotarpis buvo ir sunkus, ir įdomus, ir gana atsakingas. Dirbti teko nesiskaitant su darbo valandomis, o vasaros metu darbui aukojant ir šeštadienius ir sekmadienius. Per šį laikotarpį kaime dalgius ir arklinius plūgus keitė traktoriai ir kombainai, buvo sausinamos šlapios ir kalkinamos rūgščios žemės, tvarkomi keliai statėsi gamybiniai pastatai, augo gyvenvietės. Lygiagrečiai gerėjo derliai ir kiti rezultatai. Jei 1962 metais man pradėjus dirbti agronomu javų derlingumas rajone siekė tik 6,2 cnt/ha, tai 1973-aisiais metais 19, 6 cnt/ha. Tuometiniame laikmetyje neapsieita be įvairiausių perlenkimų. Dauguma su jais taikstėsi arba stengėsi kaip nors apeiti. Tik vienas kitas išdrįsdavo apie šias negeroves viešai kalbėti. Vienas iš tokių perlenkimų žemės ūkyje buvo planinių rodiklių nuleidimas iš viršaus. Ypač buvo reikalaujama plėsti javų plotus, neatsižvelgiant į realias galimybes ir vietos sąlygas. Bet kokie įtikinėjimai kad tokie reikalavimai žalingi, likdavo be atsako. Netekęs vilties ką nors realaus šiuo klausimu laimėti respublikoje, parašiau laišką TSKP CK Generaliniam sekretoriui Leonidui Brežnevui. Iš Maskvos laiškas buvo persiųstas į Vilnių iš kur į rajoną atvažiavo LKP CK ir Žemės ūkio ministerijų atstovai. Žemės ūkio valdybos ūkio pirmininko Alfonso Gulioko kabinete įvyko gana ilgas ir „kietas“ pokalbis. Savo požiūrio ir argumentų neatsisakiau. Atstovams išvykus teko ilgokai laukti. Neįvyko nieko, tik kai kurie viršininkai ir žemės ūkio ministerijos darbuotojai ilgą laiką į mane žvelgė gana kreivai ir puse lūpų prasitardavo, kad pasielgiau kvailai užkirsdamas sau kelią tolimesnei karjerai.

1965 metais baigiau Lietuvos Žemės ūkio Akademijos Neakivaizdinį fakultetą. Mano diplominis darbas buvo: „Javų grūdų ir linų galvenų džiovinimas aktyvios ventiliacijos priemonėmis“ Plungės rajono ūkiuose buvo įvertintas labai gerai.

Gana sudėtingai šiame laikotarpyje klostėsi ir mano šeimos gyvenimas. Pradžioje jis lyg ir normalėjo. Žmona Dana pradėjo dirbti bibliotekoje, vėliau Kultūros namuose. Ji taip pat įstojo mokytis į tuometinio Vilniaus pedagoginio instituto Istorijos fakulteto neakivaizdinį skyrių. Lyg ir pagerėjo Danos sveikata. Augo ir sėkmingai mokėsi dukra Giedrė.

Giedrė pirmokė. Antra iš dešinės, 1963 m.

Vienok šie pragiedruliai tęsėsi neilgai. Vieną dieną žmona patyrė stiprų širdies priepuolį. Gerai, kad tą dieną buvau namie ir išsikviečiau kaiminystėje gyvenusį gydytoją Čaikąuską. Jis nuleisdamas kraują sugebėjo priepuolį pristabdyti. Vienok nuo tos dienos Danutės sveikata tik blogėjo. Ne vieną mėnesį jai teko praleisti ligoninėse, tame tarpe ir Kauno klinikose pas profesorių Jurgį Briedikį³⁰. Galutinė diagnozė: reikalinga širdies operacija, keičiant

³⁰ Jurgis Briedikis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Jurgis_Br%C4%97dikis

vožtuvus. Bet tuo metu širdies operacijų Lietuvoje dar nedarė. Visgi ji buvo įrašyta į eilę tokių operacijai. Paradoksas, bet praėjus porai metų po Danos mirties atėjo iš Kauno klinikų kvietimas operacijai. Nesulaukėme... Beje, tuo pačiu metu, t. y. 1969 metais gavau sklypą kolektyviniam sodui ir pradėjau jį sodinti. 1973 metais gavome naują trijų kambarių butą mikrorajone.

1.13. Plungė 1975–1989

1974 metais buvau paskirtas rajono Žemės ūkio valdybos viršininko pavaduotoju, o nuo 1977 metų viršininku, o nuo 1986 Agropramoninio susivienijimo pirmininku. 1986 metais vietoje Žemės ūkio valdybų susikūrė Agropramoniniai susivienijimai. Juo išdirbau iki 1989 metų. Per šį penkiolikos metų laikotarpį respublikoje, o tuo pačiu ir rajone prasidėjo gilesnės žemės ūkio specializacijos ir gamybos koncentracijos laikotarpis. Kūrėsi stambūs gyvulininkystės kompleksai. Beveik visuose ūkiuose buvo pastatyti 400 vietų, o kai kur ir 800 vietų karvidžių kompleksai. Gondingoje pastatytas 1000 tonų mėsos metinio pajėgumo tarpūkinis paukštininkystės kompleksas. Beveik visuose ūkiuose pastatyti gana modernios mechaninės dirbtuvės su technikos kiemais. Lygiagrečiai su gamybiniais, buvo statomi ir sociokultūriniai objektai: kultūros namai, vaikų darželiai, ambulatorijos, gyvenamieji namai. Sparčiai vyko melioracijos darbai, patvenkus upelius, atsirado vandens tvenkiniai, gyvenvietės buvo asfaltuotos.

Augo reikalavimai ūkių vadovams bei rajono vadovų grandžiai. Reikalaujama buvo ne kalbų, o konkrečių gamybos rezultatų. Gamybiniai rezultatai gerėjo. Javų derlingumas pastoviai viršydavo 30cent/ha. Sparčiai vystėsi didžiausią pridėtinę vertę turinti ir geriausiai vietos sąlygas atitinkanti žemės ūkio šaka: gyvulininkystė.

To pasekoje rajonas 1998 metais jau pardavė valstybei beveik 18 tūkstančių tonų mėsos, skaičiuojant gyvuoju svoriu ir virš 64 tūkstančių tonų pieno. Dabar gi 2014 metais respublikoje supirkta tik 37 procentai gyvulių ir paukščių skaičiuojant gyvuoju svoriu ir 48 procentai pieno, 1989 metų lygio. Analogiškai yra sumažėję gyvulininkystės rezultatai ir Plungės rajone. Jie maždaug siekia 1970 metų lygį... Svarbu taip pat žinoti, kad 1998 metais vidutinis kolūkiečių ir tarybinių ūkių darbininkų atlyginimas siekė 221 rublį. Skaičiuojant pagal perkamąją galią tokia pinigų suma maždaug prilygtų 2200 litų (taikant koeficientą 1:10, nors faktiškai, įvertinant faktinę perkamąją galią, koeficientas turėtų būti 1:12 ar net 1:15). Kaimietis apie tokius pinigus dabar gali tik pasvajoti.

Nežiūrint akibrokšto valdžiai (laiškas L.Brežnevui) mano darbą vertino. Pastoviai buvau renkamas rajono tarybos deputatu, buvau LKP rajono komiteto, vėliau biuro nariu. Gavau apdovanojimus: „Garbės ženklo“, „Tautų Draugystės“ ordinus, keletą medalių. Už pasiekimus kalkinant dirvas, kartu su kai kuriais mokslininkais, tapau Respublikinės Premijos laureatu. Man taip pat buvo suteiktas Nusipelnusio Agronomo vardas.

Gana intensyviai dirbdamas toliau siekiau mokslo. Baigiau neakivaizdinę aspirantūrą, o 1982 metais apgyniau žemės ūkio mokslų kandidato (dabar Agrarinių mokslų daktaro) disertaciją. Disertacijos tema: „Liucernos įkurdinimo galimybės velėniniuose, jauriniuose, rūgščiuose Lietuvos vakarų zonos dirvožemiuose“ Tokios temos pasirinkimą, sąlygojo tuometinės aktualijos. Plečiantis gyvulininkystei vis aktualesnė darėsi pašarų problema. Sprendžiant ją buvo ieškoma ir naujų, derlingesnių pašarinių kultūrų. Tuometinės valdžios žvilgsnis nukrypo į liucerną, kuri Lietuvoje buvo mažai paplitusi. Propaguojant ją buvo organizuotas išvažiuojamasis respublikinis seminaras, dalyvaujant LKP CK pirmajam sekretoriui Antanui Sniečkui. Aukštaitijoje stebėjome ištisus vešlius liucernos plotus, kurie augo kalkinguose ir palyginti sausose dirvose. Deja, pas mus, Žemaitijoje, žemės yra visai kitokios. Apie tai užsiminiau tuometiniam Lietuvos Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto direktoriui Antanui Budvyčiui. Jo klausiau ar galima Aukštaitijos patirtį šabloniškai perkelti visiems ir ką apie tai mano mokslininkai. A.Budvytis patarė: imkis tyrimų ir gausi atsakymą. Pasiryžau iki galo nesupratęs, kokį krūvį ant savęs užsiverčiau. Padedant Vytautui Gipiškiui (Vėžaičių filialo mokslinis bendradarbis) labai šviesiam žmogui, paruošėme ir žemdirbystės mokslinio tyrimo institute patvirtinome bandymų metodikas. Pagal jas, Vl. Rekašiaus vardo, Alksnėnų, Rotinėnų kolūkiuose, Milašaičių tarybiname ūkyje įrengėme lauko, o Vlodo Rekašiaus vardo kolūkyje dar mikro laukelių bandymą. Jam buvo atvežtas dirvožemis iš Dotnuvos ir juo pakeistas 0–60 cm gylio sluoksnis. Lauko bandymuose buvo 180, mikro laukelių bandyme 36 laukeliai. Kiekvieną laukelį reikėjo atskirai kalkinti, tręšti, įdirbti, o paskui juos stebėti ir 4–5 metų laikotarpyje, bandymų laukeliuose 3–4 kartus per metus imti derlių, jį sverti, apskaityti ir analizuoti. Kiekvienais metais dalyvaujant žemdirbystės instituto ir bandymo stočių darbuotojams, bandymai būdavo apžiūrimi ir įvertinami. Per bandymų vedimo laikotarpį buvo atlikti 1 286 žolės botaniniai, 713 sausų medžiagų nustatymo bei 758 agrocheminės analizės. Per šį laikotarpį taip pat atliktos 580 dirvožemio analizės. Kiekviena žolės agrocheminė ir dirvožemio analizė apimdavo 4–7 reikšmes (ph, hidrolitinis rūgštumas, sorbuotų bazių suma ir pan.). Agrocheminius žolės ir dirvožemio analizes, man jas paėmus, darė

Vežaičių filialo laboratorija, o žolės botaninius ir sausų medžiagų žolėje nustatymų analizes dariau pats.

Iš to ką parašiau apie bandymus, mano memuarų skaitytojai turėtų suprasti, kad mano tyrimai, o vėliau ir disertacija gimė ne vartant ir perrašinėjant kitų knygų puslapius, o gaunant betarpiškus duomenis iš bandymų gamtoje, į šį pažinimo porcesą, įdėjus nemažai kruopštaus darbo. Per penkeris metus sukaupti duomenys davė daugiau, nei tikėjau. Disertacijos gynimas praėjo gerai. Lietuvos Žemės ūkio akademijos mokslo taryba disertacijai pritarė vieningai. Mano darbo praktinė reikšmė buvo tai, kad išsiaiškinta, jog liucerna, yra labai vertinga kultūra, tačiau auginant Žemaitijoje ji yra gana kaprizinga. Norint, kad liucerna normaliai augtų Žemaitijoje, reikia atrasti tinkamus dirvožemius (jų šiame regione nėra daug), be to didesnę jų dalį reikia kalkinti, įterpiančią iki 20 t kalkių hektarui, neretai tenka kalkinti ir podirvį. Visos šios priemonės gana brangios ir todėl beatodairiškas liucernos plotų plėtimas Žemaitijoje nėra rekomenduotinas. Šios išvados, kurios ryškėjo pirmaisiais bandymų metais, padėjo išvengti dar vieno „kukurūzų“ fenomeno.

Baigiantis aštuntajam dešimtmečiui, aiškėjo, kad sistema sustabarėjo ir reikalauja kitokių organizacinių formų. Jų pradėta ieškoti. Pradėjo plisti ūkiskaitinės ir ūkio savarankiškumo idėjos. Jos įvairiomis formomis pradėtos įgyvendinti. Šių idėjų įtakoje mano iniciatyva, žemės ūkio valdyboje sukūrėme ūkiskaitinį padalinį, kurį pavadino „Fazenda“. Jo esmė, atsiliekančio Šateikių tarybinio ūkio 200 ha žemės ūkio gabale parodyti, kad galima ūkininkauti žymiai efektyviau. „Fazendos“ sudėtyje buvo vyrai iš agronomų ir planavimo skyriaus, taip pat aš ir mano pavaduotojai Algis Lingys ir Antanas Kubilius. Mūsų uždavinys buvo organizuoti darbus bei patiems dirbti ten, kur reikalingos rankos (akmenų rinkimas, šiaudų tvarkymas, kelio taisymas). Reikalinga darbams technika samdydavome iš Agrochemijos, Plungės proftechninės mokyklos, nedidelį kiekį iš Šateikių tarybinio ūkio. Dirbant technikai reikėdavo visą laiką prie jos būti, nes pastoviai kildavo įvairių organizacinių ir techninių nesklaidumų, kuriuos vienaip ar kitaip reikėdavo spręsti. Nemažai prakaito teko išlieti ir tvarkant išsinuomotą žemę. Nors šiame lauke buvo atlikta melioracija, bet buvo nemažai defektų, kelias vietomis nepravažiuojamas, daug akmenų. Šiame lauke kartu su manimi ar vietoje manęs ne vieną dieną dirbo ir mano du sūnūs Mindaugas ir Mykolas.

„Fazendoje“ pagrinde auginome javus (miežiai ir avižos), taip pat nedideliame plotelyje žemės ūkio valdybosdarbuotojai (kas norėjo) auginosi bulves. Išaugintą javų derlių tiesiai nuo kombainų veždavome parduoti į grūdų kombinatus Plungėje ar Kretingoje. Grūdai būdavo parduodami Šateikių tarybi-

Su antrąja žmona Vida Zdanavičiūte-Pronckiene ir sūnumis Mindaugu ir Mykolu

nio ūkio vardu. Ūkis atskaitęs faktines išlaidas, pelną pervesdavo mums. Už nuostolius, jeigu tokių būtų buvę, būtume atsiskaitę savo pinigėmis. Vidutinis trijų metų javų derlingumas „Fazendoje“ (1989–1991) siekė 43,3 cnt/ha. Jis buvo žymiai didesnis negu Šateikių tarybinio ūkio. Mūsų darbas atnešė pelną ir mums ir ūkiui. Tai įrodė, kad tuometinėmis sąlygomis galima buvo ūkininkauti žymiai efektyviau ir stabiliau ir kad Žemės ūkio valdybos specialistai sugeba ne tik reikalauti ar kontroliuoti, bet ir dirbti. Nors Šateikių tarybiniam ūkiui technikumui mūsų darbas buvo naudingas, tačiau jautėsi, kad auga įtampa ir nepasitenkinimas. Buvo užgautos vietos vadovų ir specialistų ambicijos, ypač po to kai mūsų patyrimą plačiai pristatė „Valstiečių laikraštis“ (Respublikoje toks eksperimentas buvo vienintelis). Po to kai griuvo sistema „Fazendos“ egzistavimas neteko prasmės. 1991 metais jos veiklą nutraukėme. Gana stabiliai tuo metu klostėsi ir privatus gyvenimas.

Giedrė, baigusi Klaipėdos Antano Venclovos pedagoginę mokyklą, įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą (dabartinį Lietuvos edukologijos universitetą). Baigusi studijas 1980 metais darbo karjerą pradėjo Lietuvos liaudies kultūros centre ir po metų ištekėjo. Vestuves 1981 metais, gegužės 29 dieną atšventėme to meto presižinėje Aleksandro pirtyje. Tarpininkaujant mano kolegai Žemės ūkio ministro pavaduotojui Stasiui Vasiliauskui³¹, Giedrė ir Vytaas gavo Vilniaus rajono žemės ūkio technikumui bendrabutyje kambarį, kuriame savo ankstyvąją vaikystę praleido ir mano pirmoji anūkė Eglė Kvieskaitė (gim. 1981.12.19). 1985 metais Giedrė ir Vytaas įsigijo trijų kambarių kooperatinį butą Vilniuje, Konarskio gatvėje, kur 1991 metais lapkričio 17 dieną gimė ir mano antroji anūkė Emilija.

Augo ir stiprėjo ir mano sūnūs Mindaugas ir Mykolas. Abu jie lankė ir baigė Plugės Senamiesčio vidurinę mokyklą. Baigęs aštuonias klases Mindaugas įstojo į Rietavo žemės ūkio technikumą, o Mykolas į Plungės proftechninę mokyklą. Beja, ir tada ir dabar esu įsitikinęs, kad jaunuoliams iki 18 metų reikia įsigyti kokią nors praktinę profesiją. Specialusis vidurinis išsilavinimas vėliau veikiau padeda siekti universitetinio išsilavinimo. Viena bendrojo lavinimo mokykla ar gimnazija praktiniam gyvenimui nieko gero neduoda. Ji gali būti reikalinga tik perdėm išskirtinių akademinių gabumų jaunuoliams, turintiems konkrečių akademinių ambicijų ar dar nesusitupėjusiems jaunuoliams, skraidantiems iliuzijų pasaulyje bei bijantiems palikti „motinos sijoną“. Beje, pastarieji kaip aš vadinu „mameliai“ dažnai tėvams kelia įvairius reikalavimus, nesugebėdami tvarkytis savo gyvenimo.

Vida išėjusi iš darbo Kultūros namuose įsidarbino Buitinio gyventojų aptarnavimo kombinate. Darbas ten buvo ir konkretesnis ir geriau apmokamas. Ant jos pečių gulė ir didžioji dalis šeimos buitinių rūpesčių. Didelę laisvalaikio dalį su sūnumis praleisdavome sode, augindami ir tvarkydami jo derlių. Dažną šeštadienį ir sekmadienį kartu su uošvių Alfonso ir Justinos Zdanavičių šeimyna poilsiaudavome gamtoje, gražioje rajono apylinkėse. Ne vieną kartą atostogų metu su šeimyna atostogavome Nidoje.

Pradėjus dirbti Plungės žemės ūkio valdybos viršininku gavau buvusio viršininko Alfonso Gulioکو butą miesto centre, kuriame ir dabar tebegyvenu. Abiems su žmona Vida dirbant, šeimos finansinė padėtis buvo pakankamai

³¹ Ekonomistas Stasys Vasiliauskas. Prieiga per internetą: <https://zum.lrv.lt/lt/naujienos/mire-agronomas-ekonomistas-stasys-vasiliauskas>

nebloga. Aštuntojo dešimtmečio gale Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto direktorius A. Budvytis pradėjo kalbinti, kad pereičiau dirbti į mokslo sistemą. Siūlė bandymų stoties direktoriaus pareigas. Nuvažiavome su žmona Vida pasižvalgyti į Rumokus (Vilkaviškio rajonas), Elmininkus (Anykščių rajonas), bet taip ir nieko nepasirinkome. Gaila buvo palikti Plungę ir neįsivaikyti gyvenimą iš naujo svetimoje vietoje. Pasielgėme teisingai, nes po to greitai atėjo socialinė ir ekonominė institucijų griūtis ir atsiradusio chaoso sąlygomis, nieko gero nebūčiau pasiekęs.

1.14. Plungė 1990–1991 metai

Prasidėjo audringas nepriklausomybės atgavimo, o kartu ir perėjimo iš socialistinės į kapitalistinę sistemą laikotarpis. Šis procesas buvo įvardijamas kaip nepriklausomybės atgavimas, o ši idėja daugumai lietuvių buvo ir laukta ir patraukli. Už visą praeitį, kurioje ištis buvo daug trūkumų ir negatyvių reiškinių (o kurioje sistemoje jų nėra) buvo kaltinami komunistai ir Rusija. Pagal to meto Sąjūdžio agitatorių kalbas atrodė, kad užtenka sugriauti egzistuojančią sistemą ir greitai Lietuva sulauks aukso amžiaus. Kitaip tariant, buvo propaguojama visiška ekonominė nesamonė, tačiau daugumai žmonių ši idėja buvo labai patraukli. Kadangi aš visada kritiškas visoms ekonominėms negerovėms, vietos sąjūdžio aktyvistai manė, kad jų veiksmams pritarsiu. Pritarti negalėjau, nes bent kiek blaiviai mąstančiam žmogui turėjo būti aišku, kad griovimas negali atnešti pažangos ir geresnio gyvenimo. Įsijungiau į kovą prieš griovimą ir griovimo propaguotojus.

Giluminiai procesai vyko ir Lietuvos komunistų partijoje. Dalis jos narių – statistų – traukėsi iš partijos, kiti „vertė kailius“: tapo aktyviais Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio nariais. Šio proceso metu daug kur keitėsi partinė valdžia. Į šiuos pokyčius buvau įtrauktas ir aš. Neeilinėje rajono partinėje konferencijoje (1989.08.21) buvau išrinktas pirmuoju LKP Plungės LKP sekretoriumi, arba kitaip tariant, palaipsniui žlungančios organizacijos vadovu. Juo būdamas, perėjau visus skausmingus šios organizacijos persitvarkymo etapus, t.y. atsiskyrimą nuo Maskvos ir savarankiškos Lietuvos komunistų partijos sukūrimą, po to jos transformaciją į Lietuvos demokratinę darbo partiją, galiausiai susijungimą su socialdemokratais. Visą šį laikotarpį lydėjo žmonių susipriešinimas, įvairios įtampos, audringos diskusijos.

Atsijungusi nuo Maskvos, partija nebeteko centrinio finansavimo. Kadangi sparčiai mažėjo jos narių, mažėjo ir nario mokesčių lėšos. Nebebuvo galimybės išlaikyti esamą partinį aparatą. Darbuotojai ieškojosi kitų darbų,

tačiau tai sunkiai sekėsi, nes atsirado bedarbystė, o be to komunistai nebuvo niekur pageidaujami. Vis dėlto daugumai pavyko įsidarbinti. Rajono centre likome tik keletas etatinių darbuotojų, o ir jų išlaikymas buvo taip sakant ant ribos. Be to naujoji Lietuvos valdžia atėmė iš partijos komitetų pastatus ir transporto priemones, nors ir neturėjo tam teisės, nes tai buvo įsigyta ne už valdžios, o už partijos lėšas. Kitaip tariant partiją buvo siekiama sužlugdyti ir ekonomiškai.

Tuo metu Lietuvos respublikoje po pirmojo (Atkuriamojo) Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų, kuriuos laimėjo sąjūdžio kandidatai, politinė ir ekonominė padėtis blogėjo. Žlugo daug įmonių, ženkliai smuko gyvenimo lygis. Ypač nepatenkinti buvo žemdirbiai, nes jų nuomonės valdžia nepaisė. Vietoj rimtų diskusijų kaimo pertvarkos klausimais, buvo organizuojamas grubus puolimas prieš ūkių vadovus, žemės ūkio specialistus. Kad pasipriešinti šioms tendencijoms, kūrėsi žemdirbių organizacijos: „Agronomų seklyčia“, „Žemdirbių sąjunga“, „Žemės ūkio bendrovių asociacija“. Jų kūrimosi ir veiklos etapuose gana aktyviai dalyvavau.

Pačiame Seime didėjo susipriešinimas ir erzelynė. Aiškėjo, kad muzikos profesoriaus Vytauto Landsbergio komanda apart įvairiausių intrigų, nelabai ką sugeba. Galiausiai susipriešinęs ir besiblaškantis Seimas pasiskelbė pats save paleidžiantis ir paskelbė pirmalaikius rinkimus. Muzikos profesorius Vytautas Landsbergis tikėjosi, kad į naująjį Seimą bus išrinkti „Tikrieji patriotai“.

Kaip ir kiekvienai šeimai, kurios nariai nevogė, nespekuliavo, nekyšininavo, t.y. stengėsi gyventi teisingai, taip ir mums atsidūrusiems sukčių suklestėjimo pasaulėlyje, buvo gana sudėtinga. Teko nuolat ieškoti naujų išgyvenimo galimybių. Mano partinis atlyginimas nuolat mažėjo, o perspektyvoje jo galėjo visai nelikti. Buitinio aptarnavimo kombinate prasidėjo privatizacija, daug jo teikiamų paslaugų nebeliko. Nebereikėjo ir tiek darbuotojų. Žmona Vida perėjo dirbti į Buitinio aptarnavimo „tašką“ mieste (jau privatizuotą). Ten jokių perspektyvų taip pat nesimatė.

Šiokių tokių pajamų gaudavome iš „Fazendos“. Saujelė partinio komiteto darbuotojų, kartu su manimi pradėjome auginti daržoves Jadvygos Mackevičiūtės žemėje Kėdainiuose. Ten kelias dienas gyvendavome ir darbuodavomės (sėjome, ravėjome, ėmėme derlių). Pardavus derlių, vienas kitas rublis dar prisidėdavo. Su Vida pradėjome svarstyti apie sodybos įsigijimą kaime. Juo tuo metu jau buvo atsiradę laisvų. Justina Zdanavičienė, Vidos mama pasiūlė, kad bandytume kurtis jos gimtinėje, buvusioje jos tėvų žemėje Božiuose. Man kilo klausimas, kaip į šį siūlymą reaguos kiti jos vaikai Rima ir Vytautas, ar jie nepretenduos į tą pačią žemę. Kartu su keliais savininkais kurtis

nenorėjau. Vieną vakarą susirinkus visiems pas Justiną Zdanavičienę buvo nuspręsta, kad žemė atiteks tik Vidai. Į minima pokalbį aš nesikišau. Po šio šeimos pasitarimo, pradėjome tvarkyti nuosavybės dokumentus. Taip prasi-
dėjo „Božių“ laikotarpis. Tame sklype jokios sodybos jau nebebuvo. Trobesiai
nugriauti, aplinkui šiukšlynas ir dilgėlynai. Pradžioje su kastuvu išvarpiau
dalį dilgėlyno ir pasodinau šiek tiek bulvių. Po to pasistatę palapinę, pakaito-
mis su Mindaugu ir Mykolu ištisomis vasaromis čia gyvenome ir ūkininkavo-
me. Kastuvais pradėjome varpyti žemę, rinkti akmenis. Laisvai įsigyti staty-
binių medžiagų dar nebuvo galima. Kreipiausi į Respublikinį susivienijimą
kaip atsikuriantis ūkininkas (ūkininkai tuo metu buvo remiami), kad išskir-
tų reikalingų medžiagų. Gavau paskyras cementui, šiferiui, plytoms, meta-
lui. Cementą vežėmės iš Tauragės išsinuomuotais iš MSV cementovežiais. Į
Tauragę važiauvau ne tik aš, bet ir Vida. Šiferį parsivežėme iš Klaipėdos. Mūsų
santaupos sparčiai tirpo statybinių medžiagų įsigijimui ir jų parsivežimui.
Statybos darbai vyko lėtai, nes viską teko atlikti rankomis. Betoną maišy-
davome su kastuvais rankomis, skardinėje vonelėje. Žvyrą ir smėlį parsivež-
davome karučiais iš šalia esančios apleistos žvyrduobės. Pamatų išpylimas
užėmė visą vasarą.

1.15. Plungė–Vilnius (1992–1996 m.m.)

Šis laikotarpis man buvo politikos karjeros tarpsnis. Beje, politiko duo-
na manęs niekada neviliojo. Ji nemielia (ir netinkama) mano tiesmukiškam
charakteriui. Vienok, susiklosčius aplinkybėms, į šią karuselę buvau įsuktas
visa jėga.

1992-ieji pasižymėjo augančia visuomenėje priešprieša, agresyvumu, kal-
tųjų ieškojimu, įvairių iliuzijų propaganda, o taip pat sukurto gerbūvio grio-
vimu ir grobimu.

Visa tai vyko prisidengiant patriotizmo vėliava, tą velniavą „maišę“ pro-
fesorius Vytauto Landsbergio³² vadovaujami konservatoriai, kurių gretose
buvo daug savo politinius kailinius išvertusių komunistų.

Lietuvos Demokratinė darbo partija (transformavosi iš Lietuvos komu-
nistų partijos) su Algirdu Mykolu Brazausku priešakyje, propagavo realistiš-
kesnę poziciją, pasisakė prieš dirbtiną priešų ieškojimo kampanijas. Kadan-
gi buvo paskelbti priešlaikiniai Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai LDDP

³² Vytautas Landsbergis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Vytautas_Landsbergis

iškėlė kandidatus visose rinkiminėse apygardose. Mano pavardė buvo šios partijos sąraše, o taip pat vienmandatinės Plungės–Rietavo apygardos sąraše. Mums rimčiausias varžovas šiame sąraše buvo Balys Gajauskas, politinis kalinys, nuteistas 25 metams, o po to dar 10 metų, prof. Dr. Vytauto Landsbergio proteguojamas kandidatas. Jam buvo prognozuojama nesunki pergalė.

Priešrinkiminio laikotarpio dienos ir vakarai bėgo nuolatinėje įtampoje, susitikimuose su rinkėjais (į susitikimus tada ateidavo gausi auditorija) karštose ir bekompromisinėse diskusijose.

Pirmajame rinkimų ture užtikrintai laimėjo LDDP sąrašas, sukeldamas šoką prof.dr. Vytauto Landsbergio stovykloje. Antrajame rinkimų ture, vienmandatinėje apygardoje už mane balsavo virš 18 tūkstančių, o už Balį Gajauską 16 tūkstančių rinkėjų. Tuo būdu tapau Lietuvos Respublikos Seimo nariu kaip išrinktas LDDP sąraše ir vienmandatinėje apygardoje.

Po rinkimų, skirstantis atsakomybėmis ir pareigomis, Algirdas Mykolas Brazauskas paklausė ar sutikčiau užimti LR Žemės ūkio ministro ar LRS Agrarinio komiteto pirmininko postą. Pasirinkau komitetą. Tuo būdu LDDP frakcijos buvau deleguotas darbui LRS Agrarinio komiteto pirmininku. Juo išdirbau nuo 1992 iki 1996 metų. Kartu su manimi komitete dirbo atsidavę savo darbui šviesūs ir žinomi agrarininkai kaip: akademikas Antanas Budvytis³³ (Žemdirbystės instituto direktorius), žemės ūkio bendrovių vadovai Juozas Bastys³⁴, Alfonsas Giedraitis³⁵, Algirdas Ražanskas, Žemdirbių sąjungos pirmininkas Virmantas Velikonis³⁶, Valstiečių partijos pirmininkas Albinas Vaižmužis³⁷, ūkininkas Juozas Žebrauskas³⁸. Komitete taip pat aktyviai darbavosi buvęs kolūkio pirmininkas iš Kelmės Zenonas Petras Adomaitis³⁹ bei karštas teisybės ieškotojas Albinas Albertynas⁴⁰. Nuo opozicijos į komitetą buvo deleguoti Alvydas Baležentis⁴¹, Vaclovas Lapė⁴², Mečislovas Treinys⁴³. Kiekvienas komiteto narys buvo spalvinga asmenybė ir paliko ženklus pėdsakus to meto LRS Agrarinio komiteto darbe. 1992 metais išrink-

³³ Antanas Budvytis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Budvytis

³⁴ Juozas Bastys. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozas_Bastys

³⁵ Alfonsas Giedraitis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Alfonsas_Giedraitis

³⁶ Virmantas Velikonis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Virmantas_Velikonis

³⁷ Albinas Vaižmužis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Albinas_Vai%C5%BEmu%C5%BEis

³⁸ Juozas Žebrauskas. Prieiga per internetą: [https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozas_%C5%BDebrauskas_\(1943\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozas_%C5%BDebrauskas_(1943))

³⁹ Zenonas Petras Adomaitis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Zenonas_Petras_Adomaitis

⁴⁰ Albinas Albertynas. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Albinas_Albertynas

⁴¹ Alvydas Baležentis. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Alvydas_Bale%C5%BEentis ą:

⁴² Vaclovas Lapė. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Vaclovas_Lap%C4%97

⁴³ Mečislovas Treinys. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Me%C4%8Dislovas_Treinys

Priesaika LR Seime

tas LR Seimas pradėjo darbą paveldėjęs apverktiną padėtį. Bendrasis vidaus produktas šalyje buvo sumažėjęs 49 procentais. Pramonės produkcijos tais metais buvo pagaminta 55, 3 procentais mažiau, gyvulininkystės produkcijos supirkta 34 procentais mažiau. Šalies ekonomika buvo atmesta maždaug 30 metų atgal. Metinė infliacija tuo metu siekė 1163 procentus.⁴⁴

Per ketverius metus LR Seimo Agrarinis komitetas parengė ir aktyviai dalyvavo rengiant 178 įstatymus ir nutarimus žemės ūkio klausimais, pateikė LR Vyriausybei ir šakinėms ministerijoms 380 pasiūlymų, išnagrinėjo 3600 pareiškimų ir skundų.

Komitetas daugiausiai dėmesio skyrė:

- Žemės reformai ir su ja susijusiems įstatymams bei nutarimams ir praktiniam jų įgyvendinimui. Žemės reformai ir žemės gražinimas savininkams bei paveldėtojams buvo nuolatinių aštrių diskusijų epicente.
- Ekonominiams kaimo reikalams. Po inirtingų ginčų buvo priimta ir patvirtinta „Specialioji kaimo rėmimo programa“, kurioje numatytos gana nemažos tiems laikams lėšos, kaimui remti.
- Santykiams su žemės ūkio produkcijos perdirbėjais ir savalaikis atsisakymas. Tuo metu buvo paplitusi praktika, kad supirkę žemės ūkio

⁴⁴ Ekonominų rodiklių šaltiniai nurodyti šaltinių sąrašė.

produkciją perdirbėjai vėluodavo už ją išmokėti pinigus. Pavyko pasiekti, kad kaimo žmonės lengvatinėmis sąlygomis galėtų įsigyti iki 50 procentų perdirimo pramonės akcijų.

- Pasisekė į reikiamą lygį pakelti žemės ūkio Bendrovių statusą. Dėka to buvo pristabdytas kaimo griovimas.
- Komiteto teikimu, aštriai puolant opozicijai Lietuvos Respublikos Seimas įvertino kaimo griovimo nuostolius. Jie siekė 30 milijardų litų. Tyrimo medžiagą pateikęs generaliniam prokurorui, jis šioje aferoje nerado nusikaltimo sudėties.
- Žvelgiantiems iš šalies dažnai atrodė ir atrodo, kad LR Seimo narys nieko rimto neveikia. Yra ir buvo tokių visose kadencijose. Vienok dirbančiam LR Seimo nariui krūvis yra didžiulis. Norint tai įsivaizduoti užtenka susipažinti su savaitės darbotvarke. Antradieniais ir ketvirtadieniais paprastai būna Seimo, pirmadieniais frakcijų, trečiadieniais komitetų posėdžiai. Per savaitę paprastai tenka perskaityti 200–300 puslapių įstatymų ir nutarimų projektų. Penktadienis skirtas susitikimams su rinkėjais.
- Žinoma, visuose šiuose posėdžiuose galime tik sėdėti, bet norint aktyviai reikštis, išsakyti ir ginti savo nuomonę, reikia daug žinoti. Žinios savaime neateina. Jos įgyjamos darbu. Mes kiekvieną penktadienį su Agronomų seklyčios, Žemdirbių sąjungos atstovais važiuodavome į rajonus ir vietose turėdavome po kelis susitikimus. Per ketverius metus pervažiavau beveik visa Lietuvą, kalbėdamas ir atsakydamas į daugelį gana kontraversiškų klausimų. Tuo būdu kiekviena mano darbo LR Seime savaitė buvo gana alinanti ir įtempta.

Per ketverius LR Seimo ir LDDP vyriausybės darbo metus pavyko sustabdyti ekonomikos smukimą. 1995–1996 metais Bendrasis vidaus produktas pradėjo šiek tiek augti, tačiau skaičiuojant palyginamomis kainomis, jis 1996 metais tesiekė 82 procentus 1992 metų lygio. Infliacija 1996 metais sumažėjo iki 8,4 procentų.

Šie ekonomikos pokyčiai, lyginant juos su gyventojų lūkesčiais, tuo labiau, lyginant juos su LR Sąjūdžio pažadais, kurie teigė, kad reikia tik laisvės (neaišku nuo ko) ir gyvenimas staigiai gerės, daugumos žmonių netenkino. Be to per šį laikotarpį griuvo keli bankai, privatizacijos metu buvo toliau grobiamas ir griauamas Lietuvos turtas. Vyriausybės liberalizmas, o kartais neryžtingumas ir blaškymasis, kartu su aštria ir nuolatine opozicijos kritika, vis labiau smukdė LDDP autoritetą. Žmonės vėl laukė greitų permainų, nenorėdami suprasti paprasčiausios tiesos, kad griauama greitai, o statoma lėtai. Todėl 1996 metais LR Seimo rinkimuose LDDP triškinamai pralaimėjo.

Paskutinė kadencija. Dažnai kolegų pasisakymai sukeldavo ne diskusijas, o ironiją

Į LR Seimą buvo išrinkta tik 12 LDDP partijos narių ir beveik visi jie buvo esantys partijos sąraše. Jų tarpe buvau ir aš.

1992 metais Mykolas baigė Plungės profesinę technikos mokyklą, įgydamas traktorininko profesiją. Tuo metu vienas po kito žlugo ūkiai ir naujų mechanizatorių niekam nebereikėjo. Mykolas įsidarbino privačioje kavinėje barmenu. Pareiškė, kad tuoksis su Jolita Dubrovaite su kuria draugavo nuo darželio laikų. Vestuvės įvyko rugpjūčio mėnesį. Mykolas apsigyveno pas uošvius. Kadangi Plungėje jokių rimtesnių darbų nebuvo, atsirado galimybė Profesinės mokyklos siuntimu, metams išvykti į Vokietiją. Tuo metu tai buvo tinkamiausia išeitis. Vokietijoje, kiek pasakojo pats sūnus, jam sekėsi

puikiai. Per tą laiką jam gimė pirmagimė dukra Greta. Po metų, grįžtančiam į namus sūnui, ūkininkas padovanojo lengvąją mašiną, bet važiuojant per Lenkiją jis patyrė avariją ir po to šiap taip parvyko į Lietuvą Vėliau, dirbdamas LR Seime, vykau į Lenkiją, aiškintis su policija. Viskas baigėsi palyginti gerai, tačiau Plungėje tuo metu dar jokių darbų nebuvo. Kartu su uošviu Mykolas pradėjo važinėti su kailiais į Rusiją, vėliau, kartu su žmona Jolita, bandė pradėti gėlių verslą Rietave. Tai buvo nelengvi darbai ir nepastovios pajamos. Pagaliau po gana ilgo ir vargingo laikotarpio, Mykolui pavyko įsidarbinti Plungės gaisrinėje. Atsirado pastovus darbas ir garantuotos pajamos. Prabėgus dar porai metų, „Žemaitijos pieno“ parduotuvėje įsidarbino ir Mykolo žmona Jolita. Sūnaus Mykolo gyvenimas įėjo į sąlyginai normalės vėžes. Vėliau įtikinome sūnų, kad jam reikia toliau mokytis. Įstojo į Vilniaus Pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto neakivaizdinį skyrį. Sesijų metu gyvendavo pas mus, Vilniuje.

Mindaugas pradėjo dirbti Muitinės Departamente, jis pradėjo dirbti muitinėje Klaipėdoje. Ten vieną parą dirbdavo, tris būdavo laisvas. Atsirado ir normalaus gyvenimo galimybės. Gimė anūkas Mantas.

Kažkuriais metais, netikėtai gavau laišką iš Australijos. Siuntėjas visai nežinomas. Atsakiau. Sekančiu laišku siuntėjas atskleidė savo pavardę. Pasirodo, kad tai buvo mano dėdė Vincas, dingęs per karą. Iki tol jokios žinios iš jo neturėjome. Pradėjome susirašinėti. Galiausiai jis pareiškė, kad nori apsilankyti Lietuvoje. Su džiaugsmu sutikome. Apie Vinco atsiradimą nieko nesakėme giminėms. Nusprendėme, kad tik po to kai dėdė atvažiuos pas mus ir kai apvešime ir parodysime dabartinę Lietuvą, aplankysime giminų kapus, tada sukviessime visą giminę ir prisatysime jiems dėdę. Toks giminės susitikimas įvyko Plateliuose, kai prieš tai kartu su dėde pravažiavome nuo Dzūkijos iki Nidos lankydami žymesnes Lietuvos vietas. Dėdė buvo patenkintas. Vienok susitikimo metu, nors vyravo gera nuotaika, jo sesuo, teta Elena pasijuto labai įžeista, kad nebuvo pirmoji, kuri sužinojo apie atsiradusį brolių. Po šios didelės laimės: dėdės Vinco atsiradimo: mūsų santykiai su teta Elena atšalo.

Po LR Seimo rinkimų pradėjau gyventi Vilniuje. Kartais savaitgaliais parvažiuodavau į Plungę. Apgyvendino mane kaip ir daugumą Seimo narių Turniškėse, dviejų kambarių butelyje. Vėlų rudenį pas mane atvažiavo žmona Vida. Savo butą palikome Mindaugui. Atrodo 1994 metais Seimas baigė statyti savo bendrabutį. Ten buvome perkelti. Gavau trijų kambarių butą, kuriame gyvenome visas tris kadencijas. Vida niekur nedirbo, šeimininkavo namuose.

Tęsiai savo ir Vidos žemės nuosavybės įforminimą. Vasaras tarp LR Seimo posėdžių pralesdavome Božuose. Padedant Mindaugui, tęsiai statybas,

auginau bulves ir daržus, valėme Babrungo pakrantes, traukdami nuvirtusius medžius ir ant pečių nešdami juos į sodybą. Nors ir lėtai, tačiau sodybos tvarkymas ir statybos judėjo į priekį.

1.16. Plungė–Vilnius (1997–2004)

Dvi pastarąsias kadencijas LR Seime praleidau kaip išrinktas pagal „sąrašą“ Semo narys. Abiejais atvejais rinkėjai mane reitinguodavo, t. y. jų dėka po rinkimų atsidurdavau aukščiau nei buvo numatyta partiniame sąrašė. 1997–2000 metais LDDP buvo gilioje opozicijoje ir nuo jos norų ar veiksmų praktiškai niekas nepriklausė. 2000 metais į LR Seimo rinkimus partija ėjo kartu su socialdemokratais. Ji laimėjo daugumą ir koalicijoje su „Naująja Sąjunga“ tapo valdančiąja.

Abi šios kadencijos Seime man neteikė jokio pasitenkinimo. Daug partijos ar koalicijos sprendimų ir veiksmų man buvo nepriimtini. Jie dažnai neatitiko ir viešumoje deklaruotų principų. Partijos viduje ar frakcijoje išsakydamas ir gindamas savo nuomonę, dažnai konfliktuodavau. LR Seimo svarbiausias uždavinys buvo „štampuoti“ įstatymus, kurie buvo reikalingi stojimui į Europos Sąjungą, neatsižvelgiant į Lietuvos interesus. Juokinga, kai dabar giriamasi elektros jungtimis su Švedija ir Lenkija, kai tuo metu turėdami Ignalinos Atominę elektrinę ne tik apsirūpindavome elektra patys, bet ir perdavinėdavome ją kitiems. Europos Sąjunga privertė ją uždaryti tai padarydama mūsų pačių išsirinktųjų atstovų: Lietuvos Respublikos Seimo rankomis. Tokių nacionalinių interesų išdavimo pavyzdžių buvo ne vienas.

Daug rašiau. Mano publikacijos spausdino laikraščiai „Opozicija“, „Mūsų balsas“, žurnalas „Gairės“. Paskelbiau keletą mokslinių straipsnių. Išleidau knygą: „Tamsioji laisvės pusė“.

Vyko LDDP ir Socialdemokratų partijų susijungimo procesas. Jis man nebuvo mielas. Partija transformavosi lyg į kažkokį minkštakūnį beformį darinį, kuriame nebuvo nei idėjų (vienintelė idėja: kaip nors laimėti rinkimus), nei žmonių, kurie sugebėtų ką nors iš esmės keisti. Beje, panaši situacija klostėsi ir kitose partijose. Dėl šių priežasčių, 2004 metais atsisakiau bolotiruotis Socialdemokratų sąrašė ir su palengvėjimu pasitraukiau iš taip vadinamos „didžiosios politikos“.

Privatus gyvenimas taip pat buvo turtingas įvairiais rūpesčiais. Baigiau įteisinti savo žemės nuosavybę. Kadangi Tūbinėse beveik visa žemė, priklausiusi žemei jau buvo išdalinta 2–3 ha savininkams, dalį žemės persikėliau į

Rietavo savivaldybę, atsiimdamas ją mišku. Didžiausią dėmesį skyrėme įsikūrimui Božiuose.

Kartu su Mindaugu pastatėme pirkelę, kurią pavadiname „Oblade“. Joje išmūrijau krosnį. Atsirado stogas virš galvos ir šiluma. Iki vėlyvo rudens galėjome normaliai gyventi vietoje. Pradėjome statyti ūkinį pastatą (dviejų aukštų gyvenamąją patalpą ir tvartą). Blokeliu statybai vežėmės ir iš Varėnos. Patys su Mindaugu ir talkinant Mykolui pylėme pamatus, mūrijome sienas, statėme perdengimus.

Skiedinį mūrijimui maišėme rankomis skardinėje vonelėje. Ūkinio pastato stogą, pečių, verandą ir paukštidę statė samdyti darbininkai. Be daržų ir bulvių vasaromis pradėjau auginti broilerius, avis, triušius. Taip šeima užsiugindavo nemažai mėsos. Išsikasėme du vandens telkinius. Juos įžuvino-me. Iki sodybos buvo nutiestas kelias, įvesta elektra. Kažkokiais tai metais elektros laidus pavogė ir tik po kelerių metų, Mykolo pastangomis, buvo nutiesti nauji laidai ir grįžo elektra.

Sodyba pradėjo įgauti savo veidą.

Pamatų kasimas Božiuose: aš ir Mindaugas

„Obladės“ statyba. Aš, Vidos mama Justina, Mindaugas

Anūkas Mantas taip pat prisidėjo prie pamatų kasimo

Kazilinės

Giedrė, Vytautas, Emilija Kvieskai, 1983 m.

Giedrė su šeimyna Vilniuje gyveno normaliai.

Ji darbavosi Lietuvos kultūros centre, Lietuvos darbuotojų kvalifikacijos centre, Švietimo ir mokslo ministerijoje, Lietuvos edukologijos universitete, apgynė daktaro, vėliau, po habilitacijos procedūros, gavo profesorės vardą. Gyveno bendrabutyje, 1985 metais gavo kooperatinį butą Konarskio gatvėje, 2004 metais nusipirko sklypą Markučiuose, o jame pasistatė savo šeimos namus.

Mykolui gimė dukra Austėja. Jis neakivaizdiniu būdu baigė Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakultetą ir kilo karjeros laiptis. Tapo Plungės priešgaisrinės tarnybos inspektoriumi.

Mindaugui gimė sūnus Mykolas. Jis sūnaus vardu nusipirko du kolektyvinio sodo sklypus ir pradėjo namelio rekonstrukciją. Ją užbaigęs persikėlė su šeima ten gyventi. Kadangi pradėta reikalauti, kad muitinės darbuotojai turėtų aukštąjį išsilavinimą, Mindaugas kartu su Mykolu įstojo į Vilniaus pedagoginį universitetą, bet Mindaugas ten mokslų netęsė, todėl vėliau įstojo į Rietavo kolegiją. Kolegiją baigė, įgydamas aukštąjį (neuniversitetinį) išsilavinimą ir buhalterinį išsilavinimą.

Anūkai Austėja, Greta, Živilė, Mantas, Mykolas Božiuose prie prūdo

Iškirtome dalį miško. Pardavę medieną, gautas lėšas panaudojome Božių statyboms, Mindaugo namelio rekonstrukcijai bei sūnaus Mykolo reikmėms. Iš Tūbinėse priklausančios žemės vieną hektarą palikau Giedrei, kad ji žemę persikeltų arčiau Vilniaus. Šeimą aplankė mirtys. Palaidojome Alfonsą Zdanavičių ir Justiną Zdanavičienę, mano žmonos Vidos tėvus.

1.17. Plungė nuo 2005 metų

Užbaigęs savo veiklą Lietuvos Respublikos Seime grįžau į Plungę. Čia partijos kolegų prašymu buvau įrašytas į sąrašą rinkimams į savivaldybės

tarybą. Buvau į ją išrinktas ir pora kadencijų (2006–2014) joje dirbau. Taip pat pastoviai buvau renkamas į vietos socialdemokratų partijos tarybą. Kiek galėjau, padėjau partijos kolegoms spręsti plungiškių klausimus, siekdamas vietos gyventojų gerovės, sveiko proto principų įgyvendinimo ir socialinio teisingumo.

Šeip buvau gana patenkintas, kad galiu mėgautis pensininko laisve, t. y. gyventi kaip tinkamas. Nuo ankstyvo pavasario ir iki vėlyvo rudens, kartu su žmona Vida gyvendavome Božiuose.

Pirmoji Vidos virtuvė Božiuose

Auginau broilerius, avis, sodinome daržus, vaismedžius, su vaikais Božiuose 1,5 ir 1 ha plotuose pasodinome mišką. Viso pasodinta 1700 eglių, 3300 beržų, 680 klevų ir 250 liepų. Dabar šie sodinukai jau gerokai paaugę. Ūkiniai darbai ir su jais susiję rūpesčiai buvo malonūs ir prasmingi. Nuolat aplink besikeičianti gamta ramino ir gyvenimui teikė pilnatvę. Nebuvo jokios nostalgijos dėl paliktų darbų Seime, o taip pat poreikio ieškoti naujo, „priverstinio“ darbo. Šiapus ar taip įrėmintas „pareigose“ buvau 50 metų (1954–2004).

Filosofai teigia, kad yra trys svarbiausios žmogaus veiklos sferos. Tai mokslas, menas ir neprievarstinis fizinis darbas. Jos ir tik jos pajėgios pozityviai keisti mus supančią realybę. Įgijau galimybę tuo laisvai mėgautis.

Neramino tik tai, kad pastebimai ėmė blogėti žmonos sveikata. Vis sunkiau sekėsi reguliuoti aukštą kraujo spaudimą, buvo problemų su virškinimu. Lemtingi buvo 2008–2009 metai. Teko atlikti tulžies operaciją. Neužilgo po to vis labiau Vidai pradėjo svaigti galva, sunkiau valdė vieną koją. Plungės ligoninėje diagnozavo, kad galvoje gali būti auglys. Greitai ją išvežėme į Kauno klinikas. Tikėjausi, kad auglys nebus piktybinis. Stengiausi ją ten kuo dažniau lankyti ir drasinti. Ji taip pat tikėjo, kad viskas baigsis laimingai. Vienok po galvos operacijos paaiškėjo, kad auglys piktybinis. Po to, pooperacinis laikotarpis Kaune, reabilitacija Palangoje, o iš ten parkeliavome į Božius. Ten ji 2009 metais rugsėjo 19 dieną, 0 val., 15 min. ant mano rankų ir mirė. Buvau nerviškai išsekęs, sukrėstas ir nusivylęs.

Kartu su manimi Božiuose tą vasarą gyveno ir Mindaugas. Jis tuo metu niekur nedirbo. Padėjo slaugyti savo mamą. Vienas pats, ypač paskutiniu laikotarpiu, būčiau nesusitvarkęs. Po žmonos laidotuvių vėl grįžau į Božius. Gyvenome kartu su Mindaugu. Jis nedirbo ir nematė jokių galimybių įsidarbinti. Pradėjo galvoti apie išvažiavimą darbui į užsienį. Padėjau susiruošti. Šiek tiek padėjo ir Giedrė ir 2009 metų lapkričio mėnesį, Mindaugas išskrido į Londoną. Kaip parodė laikas, nors pradžia buvo sunki, jam pavyko įsitvirtinti. Ten dabar jis turi darbą, nepalyginamai didesnes pajamas, nei Lietuvoje, baigė koledžą, sportuoja, tapo ne vienų tarptautinių dziudo pirmenybių čempionu, yra savo svorio ir amžiaus grupės Anglijos bei Škotijos čempionas. Turi juodą dziudo diržą. Abu jo vaikai Mantas ir Mykolas gyvena pas jį. Mantas dirba, Mykolas mokosi ir studijuoja Londono universitete finansus ir ekonomika. Mykolas Pronckus mokosi Londono koledže IT (internetines technologijas). Atrodo, kad jų gyvenimas atsistojo į normalias vėžes.

Mykolo gyvenimas klostosi stabiliai. Jis tapo Plungės priešgaisrinės tarnybos viršininku. Jam suteiktas papulkininkio laipsnis, Duktė Greta baigusi vidurinę mokyklą, sėkmingai pradėjo studijas Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Austėja puikiai mokosi vidurinėje mokykloje.

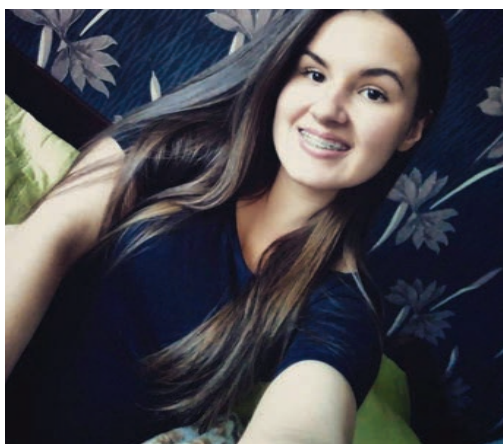
Mykolui po Dėdės Domininko mirties iš Vyganto perpirkome jam priklausiusį kolektyvinį sodą. Be to Telšių mieste jam dovanojome o, 14 ha žemės sklypą, paveldėjimo teise jam atiteko 2/3 mamos nuosavybės Božiuose. Mykolas pasižadėjo, kad pusę jos perleis Mindaugui, jam pareikalavus.

Austėja su mama ir tėčiu prie Oginskių rūmų, 2014 m.

Anūkė Greta, mokyklą pabaigus 2014

Anūkė Austėja 2015 m.

Sūnaus Mykolo šeima Plungėje prie savo namų

Giedrė sėkmingai profesoriauja. Jos dukra Eglė sėkmingai apgynė socialinių mokslų daktaro disertciją, dėstytojaudama ištekėjo už Kęstučio Celiešiaus, kuris dirba Danske banke, susilaukė sūnaus, mano pirmojo proanūkio Vytauto, nusipirko patogų butą Vilniaus Naujamiestyje, Donelaičio gatvėje.

Taigi visų vaikų ir anūkų gyvenimai susiklostė sėkmingai. Po žmonos laidotuvių, kurį laiką gyvenau vienas, tačiau vienvė slėgė. Vaikai gyveno savo gyvenimus. Malonu buvo matyti, kad jiems gerai sekasi, tačiau rūpintis savi mi turėjau pats. Beja, vaikai dažnai mano, kad jie pagal savo supratimą, gali reguliuoti tėvų gyvenimus. Bandymai taip elgtis dažnai atneša abipusius nusivylimus. Laikas yra mūsų kiekvieno nuosavybė, kurio negali nei nusipirkti, nei pasiskolinti. Ir tai yra kiekvieno mūsų didžiausia vertybė. Kėsintis į šią vertybę niekas neturi teisės. Todėl vaikų gyvenimas yra jų, o tėvų taip pat jų ir tik jų dispozicijoje. Vieni ir kiti, jei iš tikro myli ir gerbia savuosius, gali tik pagal galimybes padėti ar patarti, tiesiogiai nesikišdami ir neprimeddami savo reikalavimų

LRS 2010 Buvę LRS kaimo reikalų komitetų pirmininkai kartu su LRS seimo pirmininke Irena Degutiene, Žemės ūkio ministru Statkevičiumi

Praėjus porai metų po žmonos mirties, (2011) susipažinau su šešeriais metais už mane jaunesne moterimi Janina Adomaitiene iš Alytaus. Ji buvo praėjusi sudėtingą ir sunkų gyvenimo kelią. Mūsų požiūriai daug kur sutapo. Pradėjome kartu gyventi.

Vienas kitą paramstydami ir galimai mažiau rūpesčių keldami savo artimiesiems, gyvename iki šiol. Ir man ir Janinai išsprendė vienatvės problema.

Štai ir visa mano gyvenimo istorija. Ar esu ja patenkintas? Manau, kad taip. Gyvendamas pakankamai sudėtingame ir gana nelengvame laiko tarpsnyje, kurį pradėjau anksti netekęs tėvų, ir beveik nuo nulio, nenusmukau, nedegradavau, palikau teigiamą pėdsaką darbinėje ir visuomeninėje veikloje, kartu su žmonomis išauginau tris vaikus, turiu šešis anūkus ir vieną proanūkį.

Dabar jie patys savo gyvenimais turi įrodyti, ko yra verti.

Dar apie laikmečius. Jų nepasirenkame. Jie mums yra duoti likimo. Todėl neturėtume kaltinti lakmečio, jei patys negebame sąlygomis, kurios mums lemtos, susitvarkyti savo gyvenimų. Užbaigsiu šią istoriją dar keletu savo įžvalgų.

Aš ir Janina Božiuose

Vilniuje su Janina, Giedre, Vytautu ir Emilija, 2015 metų vasarą

II. Išvalgos

2.1. Dabartinis ir tarybinis laikotarpis.

Kadangi visas mano gyvenimas siejosi su Plugės rajono ir Lietuvos Respublikos ekonomikos reikalais, noriu pažvelgti per statistikos prizmę į pastarųjų 25-rių metų ekonomikos būklę. Taigi Lietuva tapusi nepriklausoma per apžvelgiamą laikotarpį:

- Neteko atominės energetikos;
- Prarastas žvejybinis laivynas;
- Žlugo lininkystė ir linų pramonė;
- Bankrutavo ir žlugo eilė pramonės įmonių;
- Pramonė gamina tik apie trečdalį buvusios tarybiniais laikais produkcijos;
- Agropromoninio komplekso sunaikinimas atnešė apie 35 milijardų litų nuostolį (kiekvienas respublikos gyventojas prarado apie 10 000 litų);
- 2014 metais žemdirbiai pardavė tik 48 procento pieno ir 37 procentus mėsos 1989 metų lygio;
- Lietuva „uždirbo“ virš 50 milijardų litų skolos;
- 1988 metais vidutinis pramonės gamybnio personalo vidutinis mėnesinis atlyginimas respublikoje siekė 294 rublius, kolūkiečių ir tarybinių ūkių darbininkų 212 rublius, vidutinė pensija siekė 110 rublius. Sulyginus tuometinio rublio ir buvusio lito perkamasias galias, santykis būtų 1:10, o realus 1:12 ar net 1:15. Tuo būdu netgi lyginant su mažiausiu koeficientu, lito veikimo laikotarpyje, vidutiniai atlyginimai ir pensijos turėjo siekti atitinkamai 2900, 2200 ir 1100 litus.
- 1989 metais Lietuvos Respublikoje gyveno 3 milijonai 674 tūkstančiai žmonių. 2005 metais 2 milijonai 890 tūkstančiai arba 784 tūkstančiais mažiau. 4200 Lietuvos kaimų yra likę tik pavadinimai ir juose nėra nei vieno gyventojų.
- Realus dabartinės sistemos pasiekimas: prekių gausa. Tačiau gausa dalinai pasiekta taip vadinamais rinkos veiksmais, t.y. žymiai sumažinant gyventojų pajamas ir padidinant prekių ir paslaugų kainas, tuo būdu dar labiau nuskurdinant žmones.

Pateikti duomenys rodo, kad pastaraisiais metais Lietuva kaip valstybė naikinama ir nyksta ir, kad ženklios gyventojų dalies skurdas tapo mūsų kasdienybe. Dvidešimt penkerių metų Lietuvos praktika rodo, kad pasirinkta

politinė ekonominė sistema žlugdo ženklią dalį visuomenės. Neaišku, kiek ilgai ši sistema išsilaikys. Neplečiant diskusijos šia tematika, norėčiau jas paremti pora sentencijų:

- „Tariamo gėrio apgauta liaudis dažnai trokšta savo pražūties, o dideli lūkesčiai ir gražūs pažadai ją lengvai sužavi“. Nikolas Makiavelis. „Valdovas“.⁴⁵
- „Galime taip manipuliuoti žmonėmis, kad jie manytų esą laisvi ir tap, kad manytų esą nelaisvi.“ Michael Larsen. „Gyvate Sidnėje“.⁴⁶

2.2. Pinigai

Pergyvenau jau vienuolika pinigų reformų, arba kas aštuoneri metai mano gyvenime, keitėsi pinigai. Kartais tie pasikeitimai būdavo švelnesni, kartais skaudesni, bet visais atvejais nukentėdavo paprasti žmonės. Senieji pinigai staiga tapdavo visiškai arba beveik visiškai beverčiai, o naujieji lydimi džiugių liaupsių, po kurio laiko vėl artėdavo prie popierinių šiukšlių statuso. Tokie procesai ir dabartinėmis sąlygomis neišvengiami, nes valstybės nuolat spausdina pinigus, nepadengtus realiomis vertybėmis. Didžiosios pasaulio ekonomikos – Jungtinės Amerikos Valstijos, Europos Sąjunga yra prigaminusios tokių neaiškių pinigų „milžiniškus kiekius“. Be to šios abi ekonomikos skendi milžiniškose valstybinėse skolose. Todėl yra tik laiko klausimas, kada ir kokio masto finansinės griūtys įvyks.

Šiame netikrų ekonominių vertybių pasaulyje, norint būti sėkmingu, derėtų ieškoti pastovesnių, nei pinigai vertybių. Viena iš jų: tai žemė. Jos vertė pastoviai kyla. Tai vyksta ir dėl to, kad jos daugiau nepagaminsi. Be to nenaudojamos žemės plotai pasaulyje nuolat mažėja, šį reiškinį suprantantys, stengiasi visomis išgalėmis išlaikyti žemę savo rankose ir dar įsigyti naujos. Savininkams tai suteikia pastovumą ir tam tikrą saugumą. Tiesa pati savaime žemė apčiuopiamos naudos neduoda. Realią naudą ji teikia tik tada, kai su ja užsiimi. Tinginiai ar žioplai to nesupranta ar nenori suprasti. Nuėję lengviausiu keliu, t. y., išpardavę jiems priklausančias žemes, jie greitai atsiduria kaip sakant „prie sudužusios geldos“. Pinigai greitai išgaruoja, nebėra ir žemės. Nenorėčiau, kad tokių žioplių tarpe atsidurtų ir mano vaikai ar anūkai.

⁴⁵ Niccoló Machiavelli. Valdovas. Iš italų kalbos vertė Petras Račius. – Vilnius: Vaga, 2009. – 136 p.

⁴⁶ Larsen Michael. Gyvatė Sidnėje. – Vilnius: Tyto Alba, 1998. – 348 psl.

2.3. Tikėjimas ar žinojimas

Atrodo, kad didesnė žmonijos dalis savo gyvenimus tvarko, vadovaudamiesi tikėjimais. Jais pagrįstos ir visų religijų, reklaminių agentūrų ir sektų veikla. Ši veikla naudodama žodines, vaizdines ir emocines priemones, priverčia žmones atitrūkti nuo realaus pasaulio. Persikeliama į dirbtines svajonių erdves, Man tokie tikėjimai nepriimtini. Vienokį ar kitokį tikėjimą stengiausi ir stengiuosi atrasti per žinojimą. Tai nėra lengva. Žinojimo įgijimas reikalauja darbo ir pastangų, nes jis dažnai slepiasi po gausiais blizgančiais demagogijos ir propogandos lukštais, Nesigilindamas į materialaus žinojimo reikalus, noriu šiek tiek paliesti dvasinius, kurie vienaip ar kitaip formuoja tam tikrus įsitikinimus. Žmonija kas kart plačiau praskleidžia nežinomybės dėsningumus.

Savo gyvenimo sampratoje, seniai vadovaujuosi taisykle:

Nedaryk kitam to, ko nenori, kad Tau darytų.

Ši taisyklė apima visus vadinamų dešimties Dievo įsakymų reikalavimus ir dar daugiau. Tiesa, ne visada šios taisyklės pavyksta laikytis, tačiau siekiamybė jos laikytis taip pat yra didelė vertybė.

Akivaizdu, kad visos religijos ir sektos reikalauja, kad žmonės besąlygiškai tikėtų jų skleidžiamomis tiesomis. Tikėjimo palaikymui sukurti ir kuriami specialūs ritualai, kurių besąlygiškai reikalaujama laikytis. Taigi tikėjimas ir ritualai, o ne žinojimas yra visų religijų ir sektų egzistavimo pagrindas. Bet žmogui norint būti žmogumi yra svarbiausia ne ritualai, o elgesys. Žinoma dvasiniame gyvenime yra daug nežinomybės... Palaipsniui žmonija plačiau praskleidžia šį nežinomybės šydą. Įdomu tai stebėti, nors ko gero nežinomybė niekada neišnyks. Apie tai ir keletas mano posmų:

Nežinia

Kalbėtis su savim dalykas keistas,

Nes nežinai, kas tu esi...

Gal tiktai kaulų maišas?

O gal ir dar kažkas?

Tas kažkas vis ieško ir nerimsta,

Nerasdamas prasmės,

Ir nuolat klysta

Gyvenimo žaidimo nesupratęs.

Ieškojimuose slenka metai...

Ir tik apsilpęs kūnas atneša daugiau bėdų,

O nežinia

Su savo baimėmis ir viltimis išlieka.

Bibliografija:

1. Pronckus, Mykolas. Tamsioji laisvės pusė/ M.Pronckus. – V. : Gairės, 2004. – 197 p. : iliustr. – Bibliogr.: p. 195–197 (32 pavad.).
2. Daktaras Mykolas Pronckus. Disertacija: Hibridinės liucernos auginimo galimybių tyrimas rūgščiuose, velėniniuose – jauriniuose vakarų Lietuvos dirvožemiuose.
3. Pronckus Mykolas. Lietuvos žemės ūkio būklė ir Integravimo į Europos sąjungą problemos. Tarptautinė Informavimo Akademija, Lietuvos Informatikos Akademija, Lietuvos mokslų Akademija. Mokslinių darbų rinkinys. Lietuvos Ekonominė Socialinė Būklė ir Plėtros strategija. „Mokslo darbai I tomas. Kaunas, Technologija, 2001.
4. Pronckus Mykolas Lietuvos Ūkininkas ir Europos Sąjunga „Pranešimas mokslinėje konferencijoje – Lietuvos Integracija į Europos Sąjungą Žemės ūkio uždaviniai ir mokslo vaidmuo“. Lietuvos Mokslų akademija, Lietuvos Agrarinės Ekonomikos institutas.Vilnius, 1999.
5. Pronckus Mykolas Žemės ūkio verslo perspektyvos Lietuvoje. Mokslinių straipsnių rinkinys – Kaimo verslai ir infrastruktūra. Lietuvos Mokslų Akademijoa, Lietuvos Žemės ūkio ministerija, Lietuvos Žemės ūkio Universitetas. Kaunas. Akademija, 1999.
6. Pronckus Mykolas. Kai kurios kliūtys trukdančios stambių konkurencingų pienininkystės ūkių kūrimuisi. Pranešimas mokslinėje konferencijoje: Konkurencingas žemės ūkis ir jo svarba šalies ekonomikai. Lietuvos MA, Lietuvos Agrarinės Ekonomikos Institutas, 2001.
7. Pronckus Mykolas. Gyvenkime ir dirbkime be iliuzijų. Pasiutpolkė ant kaimiečio sprando. Ką radome ir ką palikome // Pirmasis Žemės reformos dešimtmetis. „Straipsniai žemėtvarkos ir žemės naudojimo klausimais“. Sudarytojas Pranas Aleksandravičius. Vilnius, 2001, Janorisa.
8. Pronckus Mykolas. Dar kartą apie žemės dalykus. Apie barikadas ir jų statytojus. Akcija LDDP atima žemę: tęsiasi. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos, Seimo ir jos vyriausybių 1991–1992 metų vykdyta agrarinė politika bei jos padariniai žemės ūkiui. Seimo ir Vyriausybės 1993–1996 metų agrarinė politika // Žemės Reformos sumanytojai, vykdytojai ir kritikai (straipsnių rinkinys). Sudarytojas Pranas Aleknavičius. Vilnius 1996, UAB „Jošara“.
9. Pronckus Mykolas. Notėnų ir Dovainių kaimas pokario metais. Dievai jų nepasigailėjo. (straipsniai,atsiminimai apie banditų siautėjimą pokaryje), Sudarytojas Jonas Digrys. Vilnius, 2008. Politika.
- 10.Pronckus Mykolas. Tikėjimas ar žinojimas // Malda iš keršto (straipsnių rinkinys), sudarytojas Jonas Digrys.

Naudota literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Seimo Nutarimas (1995.10.18 r. 1-1066) ir Pažyma apie agrarinės reformos vykdymo teisinės, ekonomines ir socialines pasekmes.
2. Urbonas, A., Sutikti agronomų žemėje // Įžymūs XX amžiaus Lietuvos žemės ūkio veikėjai. Tikėjimas ar žinojimas // Malda iš keršto (straipsnių rinkinys), sudarytojas Jonas Digrys.
 - 2.1. Gyvulininkystės Produktų gamyba kolūkiuose, tarybiniuose ir kituose valstybiniuose ūkiuose. Vilnius, 1990 m.
 - 2.2. Kolūkių, tarybinių ūkių ir tarpūkinių žemės ūkio įmonių ūkinės-finanšinės veiklos pagrindiniai rodikliai už 1988 metus“. Vilnius, 1984;
 - 2.3. Lietuvos Statistikos Metraščiai (1993, 1994–1995, 1996, 1998, 2015 metai).
 - 2.4. Kiek mūsų ir kokie mes? (2001 metų gyventojų surašymo duomenys), Vilnius, 2004.

Skelbiamos nuotraukos iš autoriaus ir vaikų asmeninių albumų.

Post Scriptum: Vaikų ir anūkų žodis

Giedrė liudija

Lyginant su Mindaugu ir Mykolu mano prisiminimai apie tėtį yra ilgiausi. Prisimenu aš jį nuo gyvenimo Plungės bendrabutyje (nuo maždaug 1959 metų). Iš šio laikotarpio išliko jo erzimas ir raginimas čiulptuką mesti į buržuiką...Gaila buvo, bet kadangi namuose buvo svečių: ryžausi. Ant tėčio pykau, čiulptuko buvo labai gaila. Mama vėliau pasakojo, kad susiradau kitą. Taip pat atsimenu kad ilgai kankino mane: versdamas tarti žodį „ratas“ (logopedinė pamokėlė) ir savo džiaugsmui: prisiminusi: tekinis...Jau gyvenant Plungėje, atsimenu kaip į miegamąjį eidavau ant pirštų galų, nes kambaryje mokėsi tėtis (apie 1960 metai). Kai tėtis išvažiavo gydytis plaučių į Gruzijos kurortą, atsimenu ne tik jo grįžimą su lauktuvėmis: stebuklingu „mediniu čemodanu“, pilnu nuostabių naujametinių žaislų ir vaisių... Atsimenu ir paslaptinius laiškus, kurių vokus mama sumaniai atlipindavo ir vėl užklijuodavo. Tai išmokau ir aš tik rusiškai skaityti tada dar nemokėjau. Atsimenu kaip tėtis pykdavo (nelabai suprasdavau už ką), ir jį išduodavo virpantis smakras. Visada buvau mamos pusėje, o mama konfliktus užglaistydavo, bet turėdavome eiti kartu pasivaikščioti į parką ir fotografuotis. Tuo metu buvau įsitikinusi, kad tai yra didelė nesamonė. Taip pat atsimenu tetos Aldonos ir dėdės Justino vestuvės (1960 metai), tada pirmą kartą ragavau šampano (tėtis davė), o vėliau iš namų vijo persirengėlius: „čigonus“, atvykusius vaišių. Šv.Velykų šventimą pas Tetą Emiliją (1961 m.), kurioje dalyvavo gausi giminė. Tada atsimenu kaip tėtis šaipėsi iš mano pastangų sutaisyti bičių namelį, kai nuo bičių spiečiaus išgelbėjo mama ir teta Emilija. Atsimenu ir tėčio pavydą mamai ir kaimynui Pakalniškiui: Plungės liaudies teatro žvaigždėms po sėkmingos premjeros. Kaip tėčiui patiko tetos Aldonos pirmagimė Asta, kuri drąsiai krėsdavo eibes jam ant kelių. Kai mama sirgo ir gulėjo ligoninėje: atsimenu savo pasipiktinimą ir moralą, kai sutikau jį miesto centre už gerą nuotaiką ir už tai kad su draugais (1966 pavasaris).

Po mamos mirties didelį įspūdį paliko kelionė kartu su dviračiais iš Plungės į Selvestrus, (1966 vasara), kuri atsimenu ir dėl įspūdžių ir dėl to kaip tėtis mane maitino žaliais kiaušiniiais. Kelionė į Azerbaidžianą ir Gruziją (1967 metų vasara). Pastaroji kelionė paliko didelį įspūdį, nes galėjau stebėti tėčio flirtus su turistinės grupės moterimis ir iš dalies bandyti šiuos santykius įtakoti. Besimokydama ketvirtoje ir penktoje klasėje Klaipėdoje, grįžusi

namo tapdavau „detektyve“, skaitydama asmeninius tėčio laiškus ir studijuodama jo gerbėjų nuotraukas. Galiu pasakyti, kad su šia patirtimi ir kaimynių pagalba išsiaiškinau net menkiausius tėčio flirtus. Galiu patvirtinti, kad populiarumu moterų tarpe jis tikrai nesiskundė. Negaliu sakyti, kad man patikdavo šie atradimai, bet, prisimindama mamos pamokas, į moralus nesileidau. Atradimais pasidalinau tik su mamos sese teta Aldona. Atsimenu kaip tėtis mane supažindino su savo antrąja žmona Vida ir jai skirtus meilės eilėraščius bei dienoraščio puslapius. Taip, tėti, nieko nuo vaikų nepaslėpsi. Atsimenu ir skandaliuką, kurį iškrėčiau jo vestuvių su Vida proga ir tėčio begalinį džiaugsmą, gimus pirmagimiui sūnui Mindaugui.

Didžiausiam mano nusivylimui 1971 metų pavasarį tėtis patikrino mano geometrijos ir algebros žinias ir privertė pasiruošti egzaminui nors iš šių dalykų turėjau gerus pažymius ir buvau nuo egzaminų atleista, tačiau turėjau jį išlaikyti pas tėtį. Nebuvau patenkinta „tokia tėčio saviveikla“. Studijuojant Klaipėdos pedagoginėje mokykloje (1971–75 metais) ir Vilniaus pedagoginiame institute (1975–1980) Plungėje lankydavausi rečiau, tačiau visada džiugindavo susitikimai su broliuku Mindaugu (gim. 1970), vėliau ir Mykoliuku. Tėtis kartais aplankydavo mane tiek Klaipėdoje, tiek Vilniuje. Nors nelabai suprasdavau kaip ir tada vaikystėje: parke, bet kai tėtis apsilankydavo: visada turėdavome eiti pasivaikščioti. Na ir, aišku, prisimenu didįjį giminės balių, kurį iškėlė tėtis dėdės Vinco sugrįžimo proga ir giminės susipykimą ir susiskaldymą po šios šventės...

Apibendrindama galiu konstatuoti, kad visus mus, savo vaikus, anūkus ir savo žmonas tėtis tikrai myli. Gal ne visada mokėjo tai parodyti.

Taigi tėtis augo kaip tėvas kartu su savo vaikais. Tiek jis mums, tiek mes jam ruošėme išbandymus ir rašėme pažymius. Mano egzaminą tėtis išlaikė. Na puikiai nerašysiu (prisimenu papildomą egzaminą ir zubrinimą Babrungo paplūdimyje bei praleisto kartu laiko skalsumą), bet, vertindama jo nepakankamą patirtį mano auginimo metu, labai gerai galiu rašyti drąsiai.

Suvedus visų vaikų vertinimus, darau išvadą, kad padidintą stipendiją jis užsitarnavimo, taigi jeigu valdžia atimtų valstybinę pensiją: nebijok, tėti, pasidalinsime tuo, kuo turime.

Ilgiausių metų.
Giedrė,
Vilnius 2016 kovo 9

Mindaugo žodis

Norėčiau padėkoti savo sesei Giedrei, kuri sumanė išleisti tokią knygą. Tai yra ne dėl to, kad norima prieš kažką pasigirti ar pasipuikuoti - tai mano Tėvo gyvenimo istorija. Man nelengva vertinti Jį kaip žmogų, todėl, kad pirmiausia jį myliu kaip tėvą. Galiu pasakyti tik tiek, kad jo gyvenimo istorija verta didžiulės pagarbos ir yra pavyzdys ir mums ir mūsų vaikams bei anūkams. Gyvenimo nenusipirksi, nepavogsi ir neišloši – jį reikia oriai nugyventi, o tai šiais laikais - kai viskas perkama ir parduodama – nėra taip paprasta kiekvienam iš mūsų. Jis visada buvo kitoks, nes visiems sakė tiesą, kuri dažnai ne visiems patiko. Koks mano tėtis buvo tėvas? Na galiu pasakyti, kad buvo griežtas, bet teisingas ir reikalui atėjus visada man ištiesdavo pagalbos ranką, o jos man reikėjo, ne kartą ir ne du. Su metais tai labai pradedi vertinti – ypač kai reikia padėti augantiems savo vaikams. Mane su juo sieja ypatingas ryšys, tai meilė gamtai ir kaimui, gimtosioms vietoms. Tai mums abiem ypač išryškėjo atstatant mano Babūnės Justinos Zdanavičienės tėviškę. Nebuvo pinigų, technikos ir firmų, bet mes Božių sodybą kūrėme savo rankomis ir esam dėkingi patys sau ir niekam nesame skoloje.

Aš dabar jau eilę metų gyvenu ir dirbu Londone, viešbučio vadybininku. Čia reikia dirbti tikrai daug - patirtis, dirbant kartu su tėvu man tikrai padėjo, nes tik sunkiu, kartais sakyčiau „kruvinu“ darbu ir siekiant tikslo žingsnis po žingsnio: ateina sėkmė. Greitai ir gražu bei su laiminga pabaiga: viskas būna tik pasakose, kuriomis, beje, daugelis mūsų tautiečių tebetiki iki šiol. Šiais laikais (beje, laikai čia ne prie ko) turi viską daryti pats, o ne laukti Briuselio, Amerikos ar Maskvos paramos. Dar kartą ačiū visiems, prisidėjusiems prie šitos knygos išleidimo, na o Tėvui linkiu sveikatos, ilgų ir kūrybingų gyvenimo metų ir visokeriopos sėkmės džiaugiantis savo branda, pasiekimais, vaikų, anūkų ir proanūkių meile ir pagarba.

Mindaugas Pronckus

Londonas

22/02/16

Mažiausio sūnaus žodis apie Tėvą

Kaip visą laiką pats mažiausias turi tarti paskutinį žodį. (Čia iki knygos išleidimo aš buvau tas vaikas kuris paskutinis parašė savo žodį.) Taip šitos knygos išleidimas yra tam tikra mūsų Pronckų šeimos istorija. Senai mes kalbėjome apie tam tikrą šeimos įamžinimą, tai yra genealoginio medžio su-

darymas, bet manau, kad knyga apie gyvenimo istoriją yra pats geriausias šeimos įamžinimas. Už tai didelis ačiū sesei Giedrei.

Vaikystė:

Kiek save prisimenu mano vaikystė prasidėjo Telšių gatvėje Plungėje. Man davė tokį pat vardą kaip ir tėčio Mykolas. Kiek žinau esu penktas iš eilės Pronckų šeimoje Mykolas. Tėtis kai aš augau dirbo žemės ūkio valdyboje viršininku. Nuo namų jam būdavo gal kokios dvi minutės kelio, todėl ne paslaptis, kad aš dažnokai užeidavau pas jį į darbą. Kas man įstrigo, kad turėjo didelį kabinetą ir buvo didelis viršininkas. Vieną kartą mokytoja paprašė vaikų parašyti kuo norėtume būti užaugę, ta aš nedvejodamas parašiau, kad noriu būti viršininku. Tuo metu buvo madinga turėti sodą ir ne išimtis mano tėvai, todėl daug laiko praleisdavome sode. Į sodą dažnai iš centro eidavome pėsčiomis, atėję visų pirma kartu su tėčiu eidavome valgyti žirnių. Mama juokdavosi, kad žirniuose būdavo išminti takai kaip labirintai. Po darbų eidavome su tėčiu maudytis į „Plungės jūrą“. Nežinau kaip išmokau plaukti, bet maudydamiesi gana toli su tėčiu plaukiodavome. Kiek prisimenu mama sakydavo, kad tėtis mėgsta toli plaukti nuo kranto. Mano žmona Jolita irgi kai aš einu maudytis visada sako tik toli neplauk. Nemažai laiko praleisdavome pas Mickus ūkyje, kur padėdavome šienauti. Prisimenu kai tėtis išėjo šienauti žolės parbėgo visas sukastas bičių. Visas darbas pas Mickus buvo dirbamas rankomis, šienaujama dalgiais, šienas vežamas su paprastu karučiu. Tik atsimenu kai suvažiavo beveik visa giminė Kastytis, Rimantas, Vygantas, Remigijus tada buvo atvykusi ir Gierdė, tai tuomet šieną vežėme su arkliniu vežimu, bet tik vietoj arklio vežimą traukė visi vyrai, o mes vaikai sėdėjome vežime ant šieno. Prieš grįžimą iš Mickų mums tėtis pagamindavo lankus ir strėlių. Grįžę namo būdavome kiekiausi kieme, šaudydavome į viršų virš penkiaaukščio namo. Ir po ilgo laiko aš kartais nuvažiuoju pas Mickų į sodybą, nors ten jau kiti šeimnininkai. Prisimenu ir vasaros išvykas į gamtą, tėtis kai išsilaikė vairuotojo teises, mus veždavo kur nors į gamtą dažniausiai prie Minijos upės. Ten visa šeima poilsiaudavome kaip Robinzonai. Mama ir vis kiti tėčiui sakydavo iš kur tu žinai tokias gražias vietas. Dažniausiai tai būdavo mūsų šeima, bočiai Zdanavičiai, teta Rima. Rudenį mėgdavome grybauti ir visą laiką miške vaikščiodavau su tėčiu. Parsinešusius grybus prie mašinos juos revizuodavo mama ir visą laiką sakydavo prisirenkant čia visokių šungrybių ir pusę jų atsidurdavo ant žemės.

Paauglystė ir dabartis:

Aš buvau gana ramus paauglys, manau kad žymiai ramesnis už savo brolių Mindaugą. Atsimenu, kokios buvo aistros tarp tėvų ir Mindaugo dėl meilės reikalų. Netgi tada, kai tėtis Mindaugą pasiėmė poilsiauti į Simferopolį trim

savaitėms, Mindaugas labai pyko ir nenorėjo vykti, nes tuo metu jam vyko hormonų audros, o aš pykau kodėl manęs nepasiima jeigu Mindaugas nenori. Man buvo pasakyta, kad taip reikia. Atsimenu Mindaugo akis kai jis su tėčiu išvyko su traukiniu iš Šiaulių, atrodė, kad jį išveža į Sibirą. Kai buvome paaugliai mums tėtis visą laiką akcentuodavo, kad būtina kur nors stoti iš aštuonių klasių, kad įgijęs vidurinę išsilavinimą, turėtum ir kokią nors specialybę. Tai aš baigiau Plungės žemės ūkio mokyklą įgijau plataus profilio mechanizatoriaus specialybę. Po mokslų apsivedžiau su dabartine mano žmona Jolita. Tuo metu man buvo tik 18 metų. Kaip nekeista tėvas neprieštaravo dėl mūsų vedybų, turbūt, dėl to, kad pats jaunas apsivedė. Aš esu ir dabar laimingas, kad turiu puikią žmoną ir dvi mylimas dukras. Per vestuves tėvas pasakė žodžius kuriuos ir dabar atsimenu, kad santuokoje yra svarbiausia sutarimas, o viska kitka yra užgyvenama.

Apie Božių sodybos statybą neminėsiu nes tam reikėtų atskiros knygos. Nors mūsų su broliu ir tėčiu išmūrytą namą šiuo metu aš su Jolita apsiėmėm pabaigti. Gelda kurioje maišėme košę (cemento skiedinį) atkasiau ir prie įvažiavimo į sodybą padėjome, kur per vasarą joje žydi gėlės.

Tėčio meilė vaikams ir anūkams yra gana įdomi turbūt tik mums tesuprantama, bet ne pašaliniams žmonėms. Tėčiui esu dėkingas už tai, kad manyje įskiepijo sąžiningumo jausmą ir savo principų laikymąsi. Mano žmona man kartais sako: „iš kur jūs tie Pronckai esate išlindę su savo filosofija“. Kai visi vaikai, anūkai ir tėtis susirenkam kur nors, būna gana įdomūs pašnekesiai. Todėl norėčiau visiems palinkėti dažnesnių pašnekesių būnant visiems kartu, nes mus apjungiantis branduolys yra Tėtis.

Mykolas
Plungė, 2016 kovo 11

Maketavo Donaldas Petrauskas

Spausdino Lietuvos edukologijos universiteto leidykla

T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@leu.lt